

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-то ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ
II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 70

София, петък, 12 април

1929 г.

79. заседание

Четвъртък, 11 април 1929 година.

(Открито от председателя А. Ц. Цанков, въ 16 ч. 5 м.)

Председателът: (Звъни) Обявявам заседанието за открито.

(От заседанието отсъствуват следните народни представители: Еминъ Агушевъ, Петъръ Анастасовъ, Никола Андреевъ, Иванъ Бомбевъ, Борисъ Наконъ Бошковъ, Илия Бояджийски, Никола Бурмовъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Павелъ Георгиевъ, Стойчо Георгиевъ, Илия Георговъ, Димитъръ Гичевъ, Георги Губидѣльниковъ, Георги Марковъ, Дамянъ, Панайотъ Данчевъ, Добри Димитровъ, Георги Драгневъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Димитъръ Зографски, Димитъръ Икономовъ, Атанасъ Каишевъ, Христо Калфовъ, Трифонъ Капитановъ, Димитъръ Каранешевъ, Левъ Кацковъ, Иванъ Кирпиковъ, Величко Кознички, Еню Колевъ, Иванъ Колевъ, Кънчо Кънчевъ, Стоянъ Кърловъ, Александъръ Малиновъ, Добри Даневъ Манасиевъ, Христо Мановъ, Йосифъ Марулевъ, Миланъ Момчиловъ, Константинъ Муравиевъ, Никола Мушановъ, Досю Негенцовъ, Димитъръ п. Николовъ, Малинъ Паневъ, х. Георги х. Петковъ, Аврамъ Стояновъ Петровъ, Георги Пъчевъ, д-ръ Владимиръ Руменовъ, Стефанъ Стефановъ, Цено Табаковъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Методи Храновъ, Маринъ Шиваровъ, Димитъръ Яневъ и Иванъ п. Янчевъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпускъ на следните народни представители:

На г. Цено Табаковъ — 3 дни;
На г. Иванъ Петровъ — 1 день;
На г. Христо Калфовъ — 1 день;
На г. Петъръ Анастасовъ — 1 день;
На г. Стоянъ Кърловъ — 2 дни;
На г. Недѣлко Топаловъ — 1 день и
На г. Георги Пъчевъ — 3 дни;

Освенъ това, следва да се разреши отпускъ отъ Събранието на следните народни представители:

На г. Желю Тончевъ — 2 дни;
На г. Кънчо Кънчевъ — 2 дни;
На г. Малинъ Паневъ — 2 дни;
На г. Ставри Андреевъ — 1 день;
На г. Христо Стояновъ — 2 дни;
На г. Драгомиръ Апостоловъ — 1 день;
На г. Трифонъ Ерменковъ — 1 день, и
На г. Таско Стоилковъ — 4 дни.

Които сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпускъ, моля да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Постѣпили сж:

Отъ Министерството на земледѣлието и държавните имоти — законопроектъ за отстъпване Вардимъ—Новградското държавно блато, Свищовска околия, на Великотърновската окръжна постоянна комисия, за да го подобри и използва за срокъ отъ 25 години. (Вж. прил. Т. I, № 102)

Докладъ отъ парламентарната комисия по анкетиране причините за повикване войска въ с. Горско-Сливово, Сз-

ливска околия, по случай изборитъ за окръжни съветници въ тая околия на 11 ноември 1928 г. (Вж. прил. Т. I, № 103)

Отъ Министерството на желѣзницитъ, почитъ и телеграфитъ — законопроектъ за уредба и управление на бѣлгарските държавни желѣзници и пристанища. (Вж. прил. Т. I, № 104)

Отъ Министерството на финанситъ — законопроектъ за измѣнение и допълнение на закона за гербовия налогъ. (Вж. прил. Т. I, № 105)

Ще ви се раздадатъ.

Постѣпило е питане отъ плѣвския народенъ представител, г. д-ръ Иванъ Бешковъ, до г. министра на вътрешните работи и народното здраве, относително младежкия конгресъ на Земледѣлския сѣюзъ въ гр. Плѣвень.

Постѣпило е запитване до г. министъръ-председателя и г. министра на финанситъ отъ народните представители г. Стоянъ Омарчевски и г. д-ръ Иванъ Бешковъ, относително изнесенитъ напоследѣкъ въ печата съобщения за намѣсата въ бѣлгарските държавни желѣзници на комисаря г. Шаронъ.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Ще дойде на разглеждане законопроектътъ за желѣзницитъ, тогава ще се приказва и ще разберете какво има.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): И други работи има, г. министре, въ запитването.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Добре, на всичко ще се отговори.

Председателътъ: Г. министърътъ на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството е готовъ да отговори на питането на г. Никола Стамболиевъ.

Г. Стамболиевъ! Заповѣдайте да развие питането си.

Н. Стамболиевъ (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отъ 1913 г. се е започналъ строежътъ на шосето Бургазъ—Малко-Търново, което и до днесъ още продължава да се строи. Шосето е отъ около 80—90 км. Въ началото този пѣтъ се е строилъ по стопански начинъ, обаче впоследствие довършването му е било отдадено на предприемачъ чрезъ срѣдствата, отпуснати отъ бѣжанския заемъ. Напоследѣкъ, трудовацитъ, които сж работили тамъ, сж извършили едно нарушение, може би не съ користна целъ. Знае се, че предназначението на трудовацитъ не е да създаватъ срѣдства за задоволяване на своитъ материални нужди, но да изпълнятъ дълга си, като работници по това шосе. Като имаме предъ видъ, че туй шосе отъ 80—90 км., се строи цѣли 15 години, лесно можемъ да разберемъ, каква е нашата стрителна политика. А между това, туй шосе има значение за засилването на онзи край, който е

откъснати от вътрешността на България, който отстои на 90 км. от най-близкия търговски център, какъвто е Бургаз. Сега за пренасянето на стоки и разни продукти по този път се плаща навло 4 л. на килограм.

Тогава, казвам, когато този път се явява като най-жизнената артерия за културата и поминъка на този край, той се строи много мудно и работният ръце, които се отпускат за доизкарването на този път, се използват за други цели, а не за предназначението си.

По този повод, аз депозирах едно питане до г. министъра на благоустройството, относително известни порядки, които са възбудили негодуванието на някои жители в този край. Миналата година там е бил делегиран началникът на трудовото бюро, г. Никола Кръстев, който дирижираше работата, възложена на трудоваците. Сящият началник, заедно с помощника си Желъзко Шевкенов, от гр. Сливен, през работния сезон — лятото миналата година — намислили да използват част от труда на дадените им за работа по шосето трудоваци, за лични интереси, като за това поискват от пикъора Атанас Кръчмаров, да им оправдава ежедневно по 20 надници. Понеже Кръчмаров им отказал, те нареждат всеки ден по толкоз „болни“, на които фелдшерът дава почивка. Тия „болни“, обаче, се пращат в гората да работят и в резултат, приготвяват 20 хиляди килограма дървени въглища, 10 хиляди броя пармаци, 200 коша рибарски, 40 столове — легла и други; задигнали са голем брой бичварски дъски, приготвени от жителите на с. Конак, Малкотърновско. Всички тия материали, са пренесени с държавни превозни средства в Бургаз и предадени на началника на трудовото бюро Петър Начев. За неоканзано съдействие от страна на пикъора Кръчмаров, последният е бил уволнен своевременно от миналата година.

Н. Пждарев (д. сг): Тия факти съобщени ли са на прокурора?

Н. Стамболиев (з. в): За случая е било съобщено на парката и било образувано дѣло, обаче, по моите сведения, това дѣло е било прекратено.

Н. Пждарев (д. сг): Защо?

Н. Стамболиев (з. в): Не зная защо. Напоследък имам други сведения — че следствието още продължава, но това положително ще знае съответният министър, който вървам, ще даде осветление. Впоследствие, след депозирването на това питане, аз получих допълнителни сведения от други трудоваци, които потвърждават именно това, което аз съм изнесъл. Може би в случая да няма, както казах, предварително, известна корист, обаче, когато погледнем, че назначението — пак ще повторя — на тия трудоваци не е, за да подсилат своите вещевни разходи, защото за издръжката на тия трудоваци има предвидени известни разходи в съответните параграфи на бюджета, че се съгласим, че има известна нередовност. Ако се съгласим, че всяка част, на която не достигат вещевните разходи за нейната издръжка, практикува така, като в този случай, тогаз ще трябва да отречем предвидане вещевни разходи в бюджета. И като погледнем, че малкото ръце, които са вложени за работа за доизкарването на това шосе, не са достатъчни, за да могат да доизкарат това последното, което се строи от 15 години, че се съгласим, че тук има едно много лошо пропедиране, което не може да се оправдае с нищо.

И аз по този повод депозирах туй питане, с което искам да изнеса тия порядки и да ги посоча на г. министъра на обществените сгради, пътищата и благоустройството, и да го помоля да обърне внимание именно на ония части там, които са делегирани, за да проявят по-голямо усърдие, и оная работа, която им е възложена, да се престараят даже да я изкарат за по-скоро време. Защото, както казах, за срам и позор е на всички режими, които са изредили след освобождението на този край, че не са се погрижили, не са проявили интерес за доизкарване на едно шосе от 50—80 км., което се строи от 15 години. Защото този край, Малкотърновско и Василиковско, е откъснат, както казах, от всякаква култура, той е без всякакъв поминък, тогава, когато в миналото земледелието и скотовъдството са били главният поминък на населението там, а днес населението там, при оскъдната мера, която е останала повече в Турция, просто се изражда и този поминък — скотовъдството — за тях вече

е недостатъчен, а земледелието при много малката площ, от една страна, и поради недостатъчната рентабилност, от друга, не може да прехранва това население. И то днес се изражда, още повече, че липсват и съобщителни средства. Никакво шосе, никакъв път няма и лѣтно време, а още повече зимно време, този край е съвсем откъснат от най-близкия търговски пазар, който го снабдява с припаси при най-високи навла.

При това положение, аз моля, г. министъра на обществените сгради, пътищата и благоустройството да провери и, ако това се окаже в действителност така, аз моля, да се наложат наказателни санкции на провинилите се, за да послужи това като назидаване на ония, които са там още и ще продължат да работят за доизкарването на това шосе, и за да може да се даде възмездие, удовлетворение на ония, които се чувствуват в този случай засегнати.

Председателят: Има думата г. министърът на обществените сгради, пътищата и благоустройството.

Министър С. Василев: Г. г. народни представители! От изложението на варненския народен представител г. Стамболиев излиза — че трудовите групи, които работят по шосето Бургаз—Малко-Търново, са нарушили своите служебни обязанности, използвали са държавни средства за лични свои цели. В самото питане е казано: „Намислили да използват част от труда на дадените им за работа по шосето трудоваци за лични интереси“. Безспорно, това обвинение на началниците от Трудовата дирекция е много тежко. Още с получаването на питането взех най-бързи мерки, за да мога по въпроса да събера нужните сведения. Тия сведения аз вече ги имам на ръце и ще ги изложа пред Народното събрание. Може би с това да продължа моя отговор с 5 минути, но аз искам да продължа моя отговор с 5 минути, за да може народното представителство да бъде добре осветлено и да направи своето заключение по въпроса.

Обвиняват се, следователно, онези, които са лишени от всичко онова, което се казва удоволствие за човек, които са лишени от условията на по-добър живот в градове и села и които живеят в тия непристъпни мѣста. Нека се отбележи, че в последните 4—5 години това шосе Бургаз—Малко-Търново усилено се работи. И ако преди две години там беше невъзможно да се отиде с кола, поради непристъпни мѣста, особено из хълмистите мѣста, днес вече вие можете свободно, с изключение през лютата зима, да отидете там с кола. И всичко това е плод на трудовашки труд. Аз имам удоволствието преди 1½ година да бъда посрещнат в Малко-Търново от цялото население, начело с свещеничеството и учителството, когато то декларира, че от присъединяването на този край към България, за пръв път вижда представител на централната власт и затова искаше да изкаже своето задоволство на тая централна власт за грижите, които тя полага за него. Това не ще каже, обаче, че е изключена възможността някои от трудовите началници да вършат грѣшки. Затуй, казвам, аз обърнах сериозно внимание на запитването на г. Стамболиев и исках да проверя в що собствено се заключава това обвинение. И получавам следните донесения.

Първо, от окръжния инженер: (Чете) „Чест ми е да Ви донеса, г. министре, следното за службата и причините за уволнението на бившия при окръжното ми пикъор Атанас Т. Кръчмаров“. Аз посках да зная причините за уволнението му затуй, защото в самото заявление на г. Стамболиев се казва, че тогаз, когато пикъорът Кръчмаров е изпълнявал своите служебни обязанности, тогава, когато се явява един честен защитник на държавните интереси, в този именно момент престъпните ръце, които служат в Трудовата дирекция или въ инженерствата, посѣгат на него и го уволняват, ...

Н. Стамболиев (з. в): Нищо подобно!

Министър С. Василев: ... т. е., махваме един добър, съвѣстен служител, а оставяме на държавната трапеза недобросѣстни. Това е заключението. Ето защо аз исках да събера точни сведения, какъв е моралът на този човек, какви са техническите му познания, какви са, собствено, причините за неговото уволнение. И тия сведения, безспорно, аз ще ги събера от моите пила в провинцията. Те са началникът на трудовото бюро и окръжният инженер.

Окръжният инженер — той е един стар държавен служител, може би има вече 30-годишна служба, работи добросъвестно според силите си и служи на отечеството, служи на България — казва: (Чете) „Пикьорът Атанас Т. Кръчмаров, бива назначен първоначално през 1926 г. на длъжност кантонер при Бургазкия технически участък. В първо време той проявяваше интерес към службата и, като завършил III-класно образование, след нѣколко време бѣ подложен на пикьорски изпит, каквѣто издържа съ удовлетворителен успѣх и го преназначихъ за извънштатен пикьор при управлението.

Но скоро следъ това, обаче, той започна да показва истинския си характер и слабостите му къмъ лошото взеха да създаватъ неприятности на началниците му.

Участковият инженер при управлението ми, Иванъ Трашлиевъ, въ участъка на когото служеше, следъ като изчерпалъ всичките срѣдства, за да го вразуми и насочи въ правъ път, ми поиска уволнението му наскоро следъ назначаването за пикьоръ. Не го уволнихъ, а като наказание го премѣстихъ въ Елховския технически участък, като при заминаването си за новото мѣстоназначение, той извърши друга несъвмѣстима съ службата постѣпка, а именно: наема една частна кола отъ селата, натоварва семейството си и багажа си и пътува направо за гр. Елхово; при пристигането си тамъ, връща колара въ управлението ми, за да му се заплати сумата 600 л., за превозването на пикьора, понеже последниятъ ми казалъ, че той е премѣстенъ съ право на пътни и дневни пари и спазарената сума ще изплати управлението. Разбира се, на колара се изплати отъ заплатата на пикьора, като коларътъ бѣ разкарванъ много дни да губи времето си.

Наскоро следъ премѣстването на този пикьоръ въ Елховския участък, при първото ми още отиване, участковият инженеръ ме моли да го освободя отъ този пикьоръ, защото му създавалъ голѣми неприятности, като е интригувалъ между персонала, позволявалъ си да съставя актове на населението за нарушения по пътищата и пр., а въ действителност при провѣрка се е установявало, че съставените актове сѣ неоснователни и съставяни на лица неприятни му, по понятни причини, за отмъщение.

Поради силните настоявания на елховския участковъ инженеръ, при откриването на вакантно мѣсто при Малкотърновския технически участък, отъ който край е въпросниятъ пикьоръ, го премѣстихъ на служба тамъ. Обаче и тукъ той още съ заемане длъжността си, извърши редица пакости като:

Поставенъ да надзирава работите на групата редовни трудоваци по пътя Бургаз—Малко-Търново, той се настанява тамъ съ семейството си, използва добротата на началническия персоналъ, като му се дава храна както за него, така и за семейството му отъ трудовашката кухня и, вмѣсто благодарност за това изгоднo материaлно положение, създава неприятни отношения съ трудовашкия персоналъ чрезъ постоянни интригувания.

Началниците на групата нареждатъ, што за нуждите на козаческата имъ работилница да се изгори малко кюмюръ като се взематъ дървета отъ изсѣчените по трасето такива.

Нека ви кажа, г-да, че нашите трудови групи, понеже сѣ лишени отъ възможност да сѣ въ постояненъ контактъ съ своите началници на групи въ градовете, ще трѣбва да иматъ малки работилници при себе си, които да обслужватъ на мѣстните имъ нужди тамъ. За такава една работилница се говори тукъ. Ясно е, че когато се трасира едно шосе, при трасировката се чисти това, което се намира на платното. Ето отъ този именно материалъ е разрешено да се прави кюмюръ. (Продължава да чете)

Той донася за това на горските власти, че безъ разрешение се сѣкатъ дървета и произвеждатъ дървени вѣглища и началниците ги продавали за своя лична смѣтка. Участковият инженеръ ми донесе това лично при едно мое отиване при групата. Натоварихъ го да направи анкета по този случай и въ резултатъ се установи виновността на пикьора. Направихъ му мъмрене лично и го предупредихъ да бѣде добросъвестенъ въ изпълнение на службата си.

Вмѣсто да вземе актъ отъ думите ми и да се поправи, той отива още по-далече като не само не изостави да интригува, но започва да прави парични заеми отъ постоянните трудовци, които заеми никога не е връщалъ, и презъ всичкото време, вмѣсто да бѣде на мѣстото на работите на трудовците, е ходилъ изъ полето и долищата около пътя и се упражнявалъ въ стрелба съ револверъ. Нау-

чихъ за това, провѣрихъ на самото мѣсто при едно отиване тамъ, въпрѣки всичките ми добри намѣрения къмъ него, оказа се, че е невъзможенъ повече на служба, затова и биде уволненъ съ заповѣдь № 346 отъ 8 августъ 1928 г. въ интереса на службата.

Мнението ми е, че той е съ умственъ недостатъкъ и вреденъ за службата ни.

Началникътъ на трудовото бюро въ Сливенъ съ писмо № 2673 отъ 26 мартъ 1929 г. донася следното: (Чете) „Донасямъ Ви, че пикьорътъ Кръчмаровъ е билъ на служба при Малкотърновската група отъ 15 май 1928 г. — началото на работния сезонъ — до втората половина на м. юлий с. г., следъ което е смѣненъ по искането на началника на VI група, П. Начевъ, затова, че се държалъ много щично предъ трудовците, псувалъ ги е, за което единъ път последните сѣ се канили да го набиятъ, обнаружавалъ комунистически убеждения и взелъ 100 л. рушветъ отъ трудовака Стоянъ Дачевъ отъ с. Орханкой да го постави на по-лека работа. Окръжният инженеръ го е смѣнилъ и уволнилъ неизвестно защо.

Следъ уволнението му, което той вѣроятно е отдавалъ на донесението на началника на групата, се е заелъ да му отмъщава, като е донесълъ на горските власти за сѣчените на спичи, горени вѣглища, правени кошове и, за да бѣде по-тежко обвинението му, въпрѣки че е знаелъ както размѣра и количеството, така и нуждите, които тѣ задоволяватъ, е писалъ, че се злоупотрѣбаватъ отъ чиновниците, които не му давали както чорба и хлѣбъ отъ трудовашкия, така и единъ кошъ вѣглища за него. Горските власти сѣ направили провѣрка и като не сѣ намѣрили, разбира се, престѣпление, не сѣ съставили никакви актове.

Неудовлетворенъ тукъ, обърналъ се съ доносъ до прокурора при Бургазкия окръженъ съдъ, по чието искане се произведе дознание, което не потвърди клеветата. По сведения, което имамъ по частенъ редъ, заявлението е било писано отъ Кръчмаровъ, като го е подалъ отъ името на умрѣлъ човѣкъ.

За трети пътъ сега озлобениятъ пикьоръ се обръща чрезъ народния представителъ г. Стамболиевъ съ питане до министра по сѣщия въпросъ.

Изгорени сѣ вѣглища 500—600 килограма за нуждите на V и VI групи, насѣкоха се 100—200 спичи отъ дървстата, съборени за бѣчварски материалъ отъ населението за поправка на обоза, направиха се 20 коша за пренасяне зърна отъ групите и 15—20 бѣчварски дѣски, намѣрени за крити въ гората като контрабанда, сѣчени отъ околното население, и всичките сѣ налице въ бюрото. Единъ трудовакъ е издѣлялъ дървета за 2—3 стола за нуждите на групата, които сѣщо сѣ налице.

Комбинации за оправдаване надници нѣма, което се вижда отъ техническите сведения, какъто числото на болните е навсѣкжде нормално.

Групата е разполагала само съ една каруца, нужна за продоволствието ѝ и съвсемъ недостатъчна за превозването на толкова материaли, изброени въ питането, което е фантастично.

Въ заключение: всичко е направено въ интереса на държавата и трудовата служба и липсва всѣкакъвъ поменъ отъ злоупотрѣбление.

Въ друго донесение по този въпросъ, пакъ отъ трудовото бюро въ Сливенъ, се казва: (Чете) „По доноса на сѣщия пикьоръ преди 6 месеца, прокурорътъ при Бургазкия окръженъ съдъ иска обяснение, за което се произведе дознание и му се изпрати съ горните данни, и ако имаше най-малкия поводъ, щѣше да заведе углавно дѣло противъ злоупотрѣбителитъ, а такава и до днесъ нѣма, отъ което следва, че нѣма никакво престѣпление“.

Г. г. народни представители! Съ това изложение азъ гоня две цели. Първо, да се види моралниятъ образъ на онзи, който се явява въ качеството на обвинителъ и второ, да направя единъ апелъ къмъ г. г. народните представители. Азъ не зная дали народниятъ представителъ г. Стамболиевъ познава отблизо качествата на уволнения пикьоръ и дали така сѣщо познава морала на това лице. Той се базира на неговите сведения, а тѣзи сведения сѣ отивали вече въ горските власти, и тѣ сѣ правили своята провѣрка, но нищо престѣпно не сѣ намѣрили. Тѣзи сведения сѣ ходили сѣщо и въ рѣцете на прокурора и той сѣщо не е намѣрилъ нищо престѣпно. Следователно, г. Стамболиевъ преди да излѣзѣше да обвинява длъжностни лица, трѣбваше, отъ една страна, да провѣри откъде му сѣ сведенията и, отъ

друга страна, да знае качествата на тѣзи длъжностни лица, които обвинява.

Второ. Азъ и по този случай ще направя единъ апелъ, особено къмъ г. г. народнитѣ представители: ценете, г-да, авторитета на държавнитѣ служители; само тогава нашата държава ще може да върви въ правилень пѣтъ. Ако ние се подвеждаме по сведенията на единъ човѣкъ, който не е могълъ въ три участка да се задържи на служба поради лоши качества, поради интригантство, поради клюкарство, поради клевета, поради опитъ да взема рушветъ отъ трудоваци, поради опитъ да използва своето служебно положение, за да създава по-лека работа на известни трудоваци, ако се събиратъ сведения отъ такъвъ човѣкъ, и то да се събиратъ отъ единъ народенъ представител, който се обръща къмъ менъ съ питане и занимава цѣлия Парламентъ, това показва най-малко, една несериозност. Азъ не искамъ тукъ да засега този народенъ представител, може би той изпълнява единъ свой дългъ, но той можеше да събере тѣзи сведения, които азъ ви дадохъ. Защото, г-да, настѣпва вече едно отчаяние у държавнитѣ служители въ моето министерство. Отъ това, което стана тукъ преди нѣколко дена, има вече отзвукъ въ моето министерство, и азъ трѣбва да убеждавамъ държавнитѣ служители да останатъ на служба, защото тѣ служатъ съ минимални заплати, работятъ денонощно, а тукъ се оскърбяватъ и обиждатъ по единъ недостоеенъ начинъ. Азъ апелирамъ къмъ г. г. народнитѣ представители, когато ще изнасятъ нѣщо, да събератъ сведения отъ достойни хора, за да мога и азъ да се улесня, да хвана нѣкого и да кажа: ти си престѣпникъ и ще почувствуващъ ударитѣ на закона.

Ето моята молба къмъ Парламента и моятъ отговоръ на питането на г. Стамболиевъ. (Ръкоплѣскане отъ сговориститѣ)

Председателъ: Има думата народниятъ представител г. Никола Стамболиевъ, за да каже доволенъ ли е отъ отговора на г. министра.

Н. Стамболиевъ (з. в.): Г. г. народни представители! Никога не съмъ желалъ да правя партизанство съ този въпросъ, нито пъкъ съмъ желалъ да внасямъ смутъ въ срѣдитъ на персонала на Министерството на благоустройството. Въ случая станахъ изразителъ не на едно донесение на нѣкой пикьоръ, на което г. министърътъ посвети своя отговоръ. Пикьорътъ менъ най-малко ме интересува, само между прочемъ го визирамъ въ своето питане, защото е обектъ на този споръ. Казвамъ, че ни най-малко не съмъ искалъ да правя партизанство съ уволнението на този пикьоръ, защото азъ гледамъ по-скоро на съдържанието, отколкото на формата. Но г. министърътъ свежда въпроса до тамъ, че азъ правя своето питане само за уволнението на този пикьоръ, който е искалъ да изпълни своя дългъ, да защити интереситъ на държавата, който е проявилъ въ случая осторожност, като е изнесълъ тѣзи престѣпления, които азъ изнасямъ въ свръзка съ неговото уволнение. Далечъ отъ мене тази мисль. Азъ желая г. министърътъ да изблъска отъ себе си това съмнение. Казахъ още като се качихъ на трибуната, че е срамъ и позоръ за всички режими, които строятъ едно шосе отъ 90 клм. за 15 години. Назначението на трудовацитъ не е да правятъ вѣглища и кошове. Азъ съмъ доволенъ, че г. министърътъ призна, какво тия кошове вѣглища и др. сж налице, не сж били злоупотребени. Казахъ, че за користъ и дума не може да става, но че това не е назначението на трудовацитъ. Подчертавамъ. Той се позова на обстоятелството, че трудовацитъ, които сж лишени отъ всѣкаква култура, отъ всѣкакво удоволствие и отъ всѣкакви срѣдства за препитание — могатъ да вършатъ, покрай своето назначение, и онова, което е необходимо за задоволяване на тѣхнитѣ нужди. Но, г-да, ние имаме бюджетъ, въ който гласуваме кредити за издръжката на трудовашки групи. И когато вие ги пращате да изпълняватъ своя дългъ, да правятъ шосета, не трѣбва да имъ позовавате да правятъ вѣглища, кошове, бѣчварски дѣски и т. н., защото съ тѣхъ не се трасиратъ пѣтищата. Тѣ трѣбва да чуятъ камъни, да трасиратъ пѣтища, а срѣдствата, които сж необходими за прехраната имъ, ще ги дадете отъ гласуванитѣ кредити. Не бива да оправдаваме тукъ ласливостта на тия трудовашки групи съ това, че сж работили друго, поради това, че сж нѣмали срѣдства за препитание. Азъ не сгодѣлямъ този възгледъ на г. министра, че ще трѣбва да се втелага на трудовацитъ, когато сж пратени да работятъ пѣтища и нѣматъ срѣдства за препитание, да правятъ вѣглища и кошове. Интъкъ ние ще имаме такава благоустройствена политика, такава шосейна мрежа,

каквато имаме въ онии затѣнтенъ край, кждето, за съжаление, населението се изразжда поради мизерия, поради липса на медицинска помощъ, поради липса на всѣкаква култура и на срѣдства за препитание. Вие казвате, г. министре, че сте били посрещнати отъ това население едва ли не съ солъ и хлѣбъ. Трѣбва да се радвате, че това население, което е тѣнало 500 години въ робство, Ви е посрещнало като Месия, който ще положи грижи и старания, за да повдигне този край чрезъ създаване съобщителни срѣдства. Вие трѣбваше да искате отъ тия трудоваци по-голъмо усърдие, по-голъмо старание, а ако срѣдствата за тѣхното препитание сж оскъдни, да се погрижите да вземете такива отъ онии групи, кждето трудовацитъ сж по-добре поставени и въ материално, и въ културно отношение. Миналата година на единъ сборъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Кажете доволенъ ли си отъ отговора, или не си. Речи нѣма защо да държишъ.

Н. Стамболиевъ (з. в.): Вие ще трѣбва да положите грижи, за да доизкарате това шосе чрезъ засилване трудовашкитѣ групи, защото презъ зимния сезонъ, когато трудовацитъ не могатъ да работятъ, шосето се събаря и после трѣбватъ повече трудоваци за доизкарването му.

Поради това, азъ изказвамъ недоволство отъ отговора на г. министра.

Отъ сговориститѣ: А-а-а! (Възражения)

Председателъ: Пристъпваме къмъ първа точка отъ дневния редъ — **трето четене законопроекта за разрешаване износа на фиевото зърно.**

Моля, г. секретарътъ да го прочете.

Секретаръ С. Рясковъ (д. с.): (Прочита законопроекта изцѣло безъ измѣнение)

Председателъ: Които приематъ на трето четене законопроекта за разрешаване износа на фиевото зърно, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство! Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 58)

Пристъпваме къмъ втора точка отъ дневния редъ — **второ четене бюджетопроекта за разходите по Министерството на войната** — продължение разискванията.

Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Бакърджиевъ: (Посрещнатъ съ ръкоплѣскания отъ сговориститѣ) Г. г. народни представители! Приятенъ дългъ ми се налага да изкажа голѣмото задоволство, благодарността на войската за онова родолюбиво единодушие, съ което народното представителство разгледа въпроситѣ, които засѣгатъ армията, при дебатитѣ по бюджетопроекта на Министерството на войната. Нека върваме, че това е изразъ на хубавитѣ чувства, които българскиятъ народъ храни къмъ своята войска. Г. г. народни представители! Азъ трѣбва да заявя, че това обстоятелство се отразява твърде благоприятно върху живота, върху устройството на войската. Последната, като институтъ, въ своята организация, въ своя животъ се нуждае отъ стабилност, отъ континентетъ въ мѣроприятията. Това може да се осъществи само тогава, когато ръководнитѣ фактори въ тази страна не се разиятъ въ своитѣ схващания по отношение всичко онова, което засѣга организацията на войската. Войската, поради естеството на своето положение, поради характернитѣ особености на своето устройство, трѣбва винаги да бжде готова да изпълнява задатитѣ, които ѝ сж възложени. А това тя може да стори само тогава, когато е гарантирана, когато е осигурена съ приемственостъ въ мѣроприятията, които ще се взематъ за нейното устройство. Следъ това единодушие, което се прояви въ нашия Парламентъ при дебатитѣ по този бюджетопроектъ, подчертавамъ, българската войска трѣбва да бжде спокойна, трѣбва да бжде сигурна, че нѣма да има сътресения въ нейната организация, въ нейния животъ. Като казвамъ това, не искамъ да бжда разбранъ, че организацията на войската трѣбва да замръзне на едно мѣсто, че тя не трѣбва да прави прогресъ; напротивъ, войската трѣбва да следва развоа на военното дѣло, на военното изкуство и паралелно съ този прогресъ да се нагажда. Обаче всичко това трѣбва да става планомерно, постепенно, по еволюционень пѣтъ.

Азъ трѣбва да добавя още, че това хубаво настроение на нашето Народно събрание спрямо българската войска се отразява твърде благоприятно върху духа, върху настро-

нието на кадритъ въ нашата войска — върху духа на офицерството и подофицерството, онѣзи труженици въ казармата, които мълчаливо и денонощно работятъ, за да издигнатъ този институтъ до степенъ да бѣде той достоенъ за назначението, което му възлага българскиятъ народъ. Съ тази преценка отъ българския Парламентъ, респ. отъ българския народъ, се даватъ нови криле на нашето офицерство и подофицерство, за да работи непрестанно съ още по-голяма енергия за доброто на България.

Г. г. народни представители! Въпрѣки това при разискването на бюджетопроекта, особено при общитѣ дебати, които станаха по него, се изказаха отъ нѣкои оратори известни субективни схващания. Азъ считамъ за дългъ да дамъ нѣкои обяснения.

Най-напредъ трѣбва да се спра върху назначението на войската — въпросъ, който бѣше третиранъ доста обстойно и вѣчера отъ ораторитѣ, които говориха по бюджетопроекта. Вѣрно е, че въ мирния договоръ, който ни се наложи въ Ньой и се опредѣли много ясно, много конкретно назначението, което трѣбва да има българската войска. Но азъ трѣбва тукъ да добавя, че се опредѣли въ мирния договоръ не само назначението на българската войска, но се опредѣли и устройството на войската, посочиха се дори и най-малкитѣ детайли въ организацията на нашата войска. Изходнитѣ линии за организирането, за устройството на нашата войска почватъ отъ договора за миръ и заради това азъ често пѣти въ моето изложение ще се спирамъ, ще се позовавамъ, ще се обосновавамъ на този договоръ за миръ.

За назначението на войската. По договора за миръ, българската войска има назначение да пази вътрешния редъ въ държавата и да пази нейнитѣ граници. Съ тази клауза на мирния договоръ, както виждате, на нашата войска се дава чисто отбранително назначение, да осигури самосъхранението, самозапазването на България и нищо повече. Нашата войска много добре разбира тази своя задача и въ своето държане досега тя се е показала достойна за това свое предназначение. Тя се счита като елементъ, като факторъ обективенъ въ нашата страна, който стои извънъ всѣкакви настроения, извънъ всѣкакви тенденции и съ единственото назначение да пази независимостта и свободитѣ на българския народъ. Съ държането си въ сѣдбоноснитѣ събития, които ние преживѣхме напоследѣкъ, тя действително доказа, че тѣй схваща своето назначение и такова поведение трѣбва да държи. Въ тежкитѣ минути, които ние сме преживѣли, нашата войска съ своето безпристрастно държане е успѣвала винаги да сплотява около себе си родолюбивото гражданство начело съ запасното воинство, респективно запаснитѣ офицери и подофицери, и съ тактичното си държане е успѣвала винаги да внесе редъ, спокойствие, стабилитетъ въ държавата. Ние трѣбва да вѣрваме, че и по-нататѣкъ българската войска, съзнавайки много добре своето предназначение, ще следва твърдо, смѣло, неуклонно този предначертанъ и спасителенъ за българския народъ пѣтъ.

За голѣмината на нашата войска. И по този въпросъ станаха разисквания, особено при общитѣ дебати по бюджетопроекта. Голѣма ли е нашата войска? Долавяше се единъ нюансъ въ мислитѣ на нѣкои отъ ораторитѣ, че войската ни е изобщо голѣма, че тя е свърхъ срѣдствата ни, и чисто и просто искаше се да се каже, че ние трѣбва да се облекчимъ малко отъ нейното бреме, почти непоносимо станало за нашитѣ плещи. Азъ казахъ, и това е известно на всички, че голѣмината на нашата войска я опредѣлиха победителитѣ, че тя е фиксирана въ договора за миръ съ най-малкитѣ подробности, дори кѣде да има въ българската войска отдѣленъ човѣкъ. Опредѣлението, голѣмината на нашата войска е резултатъ на дълги и дълги преговори. Вие знаете, че ние имаме една армия отъ 33.000 човѣка, включая вътре въ нея офицери, подофицери, чиновници и войници, и около 6.500 коня. Това е то българската войска. Дали тя е голѣма? Вие много добре знаете, колко тя бѣше достатѣчна презъ време на събитията, които преживѣхме въ нашата страна. На насъ е твърде добре известно, че тя цѣла бѣше употребена, за да може да възстанови реда въ държавата и че едва бѣше достатѣчна да се справи съ своитѣ задачи. Нѣма да влизамъ въ дълги теоритически обоснования, за да доказвамъ отговаря ли голѣмината на нашата войска на нашитѣ условия; азъ мисля, че е достатѣчно само да припомнимъ, че веднѣжъ голѣмината на нашата войска фиксирана, установена отъ победителитѣ, които имаха за задача да ни разоржжатъ, ясно е, че тя не може да бѣде голѣма за нашитѣ условия и че тя включва въ себе си необходимъ минимумъ войници, който е потрѣбенъ, за да може да се запази вътрешниятъ редъ въ България.

Но трѣбва да се докосна и до другъ единъ въпросъ. Нѣкои отъ ораторитѣ, пакъ при общитѣ дебати по бюджета, намекнаха, че дори нѣмаме нужда отъ войска, че условията, въ които живѣемъ, сѣ такива, че можемъ чисто и просто да туримъ две черти на военния бюджетъ и ето ви една голѣма икономия, която можемъ да дадемъ на другитѣ министерства.

С. Савовъ (д. сг): Този, който иска това, е невмѣняемъ.

Министъръ генералъ Н. Бакърджиевъ: Възможно ли е, г-да, да съществува България безъ войска? Азъ нѣма да влизамъ и по този въпросъ въ дълбоки теории, за да ви обяснявамъ какво нѣщо е войската и дали тя е необходима или не. По този въпросъ се говори вѣчера и азъ мога да го отмина, безъ да се докосвамъ до него, обаче азъ бихъ попиталъ: има ли нѣкъде въ свѣта свободна държава, свободенъ независимъ народъ, който да живѣе безъ въоръжена сила? Нека се посочи единъ примѣръ и нека тогава започнемъ да третираме този въпросъ. Историята на човѣчеството, днешниятъ международенъ животъ показватъ, че свободата и независимостта на народитѣ изискватъ да се опиратъ на организирана, въоръжена сила. Нѣма войска — нѣма свободенъ народъ; има войска — има свободенъ народъ, има независима държава. Това е повелята на историята, на живота. И азъ мисля, че не трѣбва да се занимаваме съ този въпросъ, защото намѣсто да принесемъ полза, ние внасяме смутъ въ духа на народа, който не може да знае всички подробности, и, може би, да се намѣрятъ хора да повѣрватъ на една такава ересь. Но защо се прави тази препорѣка? Естествено, защото се смѣта, че, махайки войската, ще се икономиса военниятъ бюджетъ. Обаче азъ казвамъ, че всѣки народъ, който иска да живѣе свободно, който иска да живѣе независимо, трѣбва да плаща за издържане на въоръжена сила.

Но, г-да, азъ ще отида по-нататѣкъ. Азъ мисля, че и подвластнитѣ народи, заробенитѣ народи плащатъ за войска, тѣ плащатъ за въоръжени сили, но не за своя изродна войска, а за войската на своя заробител, на своя властелинъ. Тая е сѣдбата на човѣчеството — било свободнитѣ народи, било подвластнитѣ народи трѣбва да плащатъ за въоръженитѣ сили, за войската. Какво бѣше нашето положение подъ турското иго? И тогава имаше войска, и нашитѣ прадѣди сѣ плащали, само че не за българска войска. Следователно, тезата на онѣя, които поддържатъ, че можело безъ войска, е погрѣшна и несъстоятелна, не отговаря на действителността на международния животъ.

Скъпа ли е българската войска? Това е единъ въпросъ доста интересенъ, особено когато се третира военниятъ бюджетъ. Че е скъпа българската войска, не може да има никакво съмнение. Насъ договорѣтъ за миръ ни наложи платена войска, доброволческа войска. Ние нѣмаме наборна войска, ние нѣмаме наборна армия. Българското гражданство отъ села и градове, което навършва призивната възраст, сега не е свободно да дойде въ казармата, за да изпълни своя свещенъ дългъ; викатъ се доброволци, викатъ се платени войници. Войската, следователно, е скъпа. Това е много ясно. Съ 1.120.000.000 л. ние поддържаме една войска отъ около 33.000 човѣка — казахъ ви състава. Твърде естествено е, че това е много скъпо. Защото, г-да, съ тая сума — азъ подчертавамъ това — ние бихме могли да издържаме една наборна войска, презъ която да преминава цѣлнитѣ български народъ, тѣй както е минавалъ въ миналото, и която войска да отговаря именно на нашитѣ миролюбиви настроения, на нашето желание да живѣемъ въ миръ. Тамъ е въпросътъ. И ако нѣкога България бѣде щастлива да доживѣе времето да има наборна армия, тогава ние ще се отървемъ отъ тая скъпа, твърде скъпа платена войска.

Засегнаха се и въпроси по организацията на армията. Третираше се въпросътъ: трѣбва ли да имаме милиционна армия? И дори тукъ съ единъ бихъ казалъ, възторженъ патосъ се каза, че ние чисто и просто трѣбва да приемемъ милиционната войска. Вѣчера народниятъ представителъ г. Димевъ много обстойно разгледа въпроса и азъ нѣма какво да се спирамъ повече, да разглеждамъ предимствата и недостатѣцитѣ на милиционната войска. Обаче азъ трѣбва да кажа, че, по силата на мирния договоръ, ние нѣмаме право да имаме милиционна армия. Това първо. Милиционната армия е наборна, а победителитѣ именно не искатъ на насъ да ни дадатъ наборна армия, едно, за да имаме глътена доброволческа армия и, второ, и най-важно, за да не можемъ да готвимъ резерви на тая войска, които въ слу-

чай на нужда, както се предполага, да се съберат въ редоветъ на войската и да образуват въоръжения народъ.

Но да оставимъ този въпросъ. Ако на насъ се поставя да разрешимъ проблемата коя армия да възприемемъ: милиционната или тази на постоянните кадри, твърде естествено е, въ духа и на ония мотиви, които вие вчера чухте, е, че не можемъ да дадемъ предпочитане на милиционната армия.

Преди всичко, каза се, въ тази армия не може да се насади патриотичниятъ духъ, добродетелитъ, които сж необходими за войника, защото тая войска не е казармена. Тя не прекарва известно време въ казармата, минимума, както сега се установи навсѣкжде, отъ една-две години. Тя се свиква периодически — вие чухте какъ е, въ общинскитъ управления — и следъ нѣколко седмично обучение се разпуска. Вънъ отъ туй технически тая войска не може да бжде подготвена. Но най-важното е, че тя не е по-евтина отъ постоянната армия. Азъ, напр., ще ви цитирамъ военния бюджетъ на Швейцария. Отъ единъ общъ държавенъ бюджетъ на сума 299 милиона франка, военниятъ имъ бюджетъ е 85 милиона и 600 хиляди франка, т. е. съставлява 28.6%. Ами че нашата армия е по-евтина отъ тая армия! И тогава, щомъ милиционната армия не е по-евтина, щомъ и по подготовка не може да бжде по-добра отъ постоянната армия, защо могатъ да се изказватъ предпочитания на милиционната войска?

Вънъ отъ това тя е много тягостна за населението. При постоянната войска гражданитъ дойде въ казармата, служи установения срокъ, а при милиционната постоянно го викатъ. Вчера ви направиха тукъ една много хубава смѣтка, отъ която се вижда какъ периодически трѣбва да се викатъ гражданитъ въ общинитъ, да се обучаватъ и да си отиватъ. Ами това е много тягостно! Вие сами го знаете. Това е дори непоносимо за населението. И заради туй, г-да, тая форма на въоръжена сила не е приета почти никжде, освенъ въ Швейцария и нѣкои отъ севернитъ държави. И особено следъ голѣмата война, когато духътъ на миръ вече преобладава навсѣкжде, когато се говори за разоръжаване, ние виждаме, че никой не прибѣгва до тая форма на организация на армията.

Моята мисль е, че не бива да се спекулира и по този въпросъ съ армията, защото вмѣсто полза принасяме вреда. Ние смущаваме духа на народа, неговитъ разбириания спрямо армията и съ туй пакостимъ и на държавата. Нека да разгледаме въпроситъ така, както сж, и да говоримъ истината, когато се касае за войската.

Единъ сериозенъ въпросъ е въпросътъ за съразмѣрността на военнитъ разходи, респ. на военнитъ бюджети, спрямо общия бюджетъ на държавата. Общоприето е отъ практиката въ живота на държавитъ, отъ военната литература и военната наука, че разходитъ за народната отбрана трѣбва да бждатъ около 25%, около $\frac{1}{4}$ отъ общитъ разходи на държавата. Това е условие *sine qua non* за съществуване на въоръжената народна сила. На практика въ повечето страни тая норма е нарушена въ голѣма степенъ, и ще видите, че разходитъ за войската се приближаватъ къмъ 30%, сиречь къмъ $\frac{1}{3}$, а не къмъ $\frac{1}{4}$.

За да не бжда голословенъ, азъ само нѣколко цифри ще ви цитирамъ, защото вчера г. Димевъ ви направи нѣкои цитати. Ще направя цитати за военнитъ разходи въ нѣкои отъ нашитъ съседи, въ нѣкои отъ европейскитъ държави победители, а сжщо и за военнитъ разходи на нѣкои отъ победенитъ държави. Да вземемъ кралството на сѣрбитъ, хърватитъ и словенитъ. Тѣ иматъ единъ общъ държавенъ бюджетъ отъ 7.830.000.000 динари, а разходитъ имъ за народната отбрана сж 2.550.000 динари, което прави 32.56%. Виждате, че нормата съвършено е измѣнена. Гърция: общъ държавенъ бюджетъ 7.020.000.000 драхми; за народната отбрана харчатъ 2.011.000.000 драхми, т. е. 28.64%. Турция: общъ държавенъ бюджетъ 220.300.000 лири, за военни разходи 81.000.000 лири — 36.76%. Отъ голѣмитъ държави, Италия: общъ бюджетъ 18.944.300.000 лири; за народната отбрана 4.897.000.000 лири — 25.92%. България: за народната отбрана 1.120.000.000 л. — 16%.

Други данни за разходитъ за народната отбрана спрямо разходитъ за просвѣтата. Въ България при днешното положение военниятъ бюджетъ е 1.25 пѣти по-голѣмъ, съ $\frac{1}{4}$ по-голѣмъ отъ просвѣтата. Въ Сърбия 3.6 пѣти по-голѣмъ отъ бюджета на просвѣтата. Въ Ромъния два пѣти по-голѣмъ отъ бюджета за просвѣтата и т. н. Азъ ще ви направя и другъ единъ цитатъ, за да видите какъ сж расли разходитъ на военния бюджетъ въ последнитъ години, данни, които съмъ вземалъ отъ *Annuaire militaire*, военния годишникъ

на Обществото на народитъ, институтъ, главната задача на който, както знаемъ, е да работи за разоръжаването на народитъ. Нашата западна съседка, напр., при индексъ 100 за военнитъ разходи презъ 1922/1923 г., когато разходитъ за народната отбрана сж били 1.127.800.000 динари, презъ 1924/1925 г. разходитъ се увеличаватъ на 173. презъ 1926/1927 г. — на 214, т. е. презъ 1927 г. военнитъ разходи се увеличаватъ въ тази страна съ 2.14 пѣти въ сравнение съ сѣшитъ разходи презъ 1925 г. Въ Ромъния при индексъ 100 за 1923 г. военнитъ разходи се увеличаватъ презъ 1924 г. на 113, презъ 1925 г. — на 139, презъ 1926 г. — на 162. Една отъ великитъ държави, Италия: при индексъ 100 презъ 1923 г. стигатъ до 127 презъ 1926 г. Една отъ победенитъ държави, Унгария: при индексъ 100 презъ 1923/1924 г., презъ 1925 г. — 111, презъ 1926 г. — 181, презъ 1927 г. — 187, т. е. увеличила е разходитъ почти на два пѣти и т. н.

Какво говорятъ цифритъ, г. г. народни представители? Заключение е много просто и много ясно. Днесъ треска отъ въоръжение е обзела свѣта. Съ каква целъ се прави, ние не можемъ да го предскажемъ. На насъ ни се говори, че е дошла ерата на мира, чутъ ли не на вѣчния миръ. Дано да е така. Българскиятъ народъ е миролюбивъ и най-много копнѣе за миръ, защото мирътъ е най-ценното благо за единъ народъ. Въ време на миръ този народъ може да се предаде спокойно на своя миренъ трудъ, да твори богатата, които осъществяватъ неговото щастие. Не е българскиятъ народъ, който да не се радва отъ едно таково положение. Дано да отиваме къмъ миръ. Тѣзи цифри навѣрно трѣбва да си ги обяснимъ съ това, каточе свѣтътъ стои на почвата *si vis pacem, para bellum*; обаче ние вѣрваме и трѣбва да вѣрваме и ние трѣбва да работимъ за мира. Ние, обаче, имаме предъ видъ, че като бждемъ горещи миролюбци — и такива трѣбва да бждемъ — да не отиваме дотамъ, че да насадимъ въ душата на нашия народъ идеята за поражението. Нека да знаемъ, нека да помнимъ, че мира, както казахъ, трѣбва да го гонимъ, трѣбва да го търсимъ, обаче да не изпушаме изъ предъ видъ никога, че мирътъ може да бжде нарушенъ — това сж законитъ на историята и на живота — мимо желанието и на най-голѣмитъ миролюбци. И нека да бждемъ готови поне духовно, въ границитъ на договора за миръ, да пазимъ онова което договорътъ за миръ ни повелява, именно, само да се самосъхраняваме, както и договорътъ за миръ ни позволява, т. е. да пазимъ онова мѣсто, което ни е предопредѣлено да имаме и ние подъ слънцето като народъ въ международното и междудържавното общество. Обаче да не забравяме никога, че военнитъ разходи — азъ тази мисль я казахъ и пакъ ще я повтора съ рискъ да стана отегчителенъ — сж необходимата застрахователна премия, която всѣки единъ народъ плаща, за да може да обезпечи своя спокоенъ животъ, своето мирно живуване.

Азъ дохождамъ вече до конкретнитъ цифри на военния бюджетъ. Но тукъ ще бжда много кратъкъ. Вчера се говори много обстойно по този въпросъ. Измѣнения въ тазгодишния бюджетопроектъ въ сравнение съ миналогодишния почти нѣма — има само едни твърде малки увеличения.

Голѣмитъ пера на тоя бюджетъ сж известни. Първо, заплатитъ на личния персоналъ. И сега докосвамъ единъ твърде боленъ, единъ твърде деликатенъ въпросъ. Като се говори за заплати — това го чувамъ навсѣкжде въ обществото — често пѣти се повтаря, че военнослужащитъ, главно офицерството и подофицерството, сж платени твърде добре. Това е една заблуда, която азъ считамъ за дългъ тукъ, отъ това мѣсто, да опровергая. Вчера и докладчикътъ, народниятъ представител г. Стоянчовъ, и народниятъ представител г. Димевъ доста конкретно разгледаха този въпросъ. За мене не остава, освенъ да кажа, че военнослужащитъ получаватъ едва половината отъ това, което сж получавали преди военното време. И това нѣщо трѣбва да бжде известно на всѣкого. А каква бѣше скѣпността на живота преди войнитъ и каква е днесъ, когато преживяватъ съ половинъ заплатата? Положението имъ е тежко. Азъ не искамъ съ това да кажа, че на другитъ служители отъ другитъ ведомства положението е розово. Ни най-малко! Не съмъ азъ, който оттукъ ще апелирамъ да се съкращаватъ други държавни организации, да се съкращаватъ други бюджети, за да се увеличаватъ заплатитъ на военнослужащитъ. Най-добре го схваща това офицерството и подофицерството. Българската държава, като всѣка една държава, има нужда отъ редъ служби, които трѣбва да бждатъ развити съобразно тѣхната важностъ, съобразно тѣхното назначение. И, следователно, не може да бжде идея на държавничество да се препоръчва да се съкращава едно или друго ведом-

ство съществува да се увеличи заплатите на служителите в други ведомства. Каза се тук и дори с един горещ патос се разправяше, че заплатите на ротните командири са увеличени с 350 л., че заплатите на взводните командири са увеличени с 300 л., правяха се намеци и се дори злорадствуваше. Аз нѣма да кажа, както от това мѣсто (Сочи трибуната) се говореше, че това увеличение се равнява само на един хлѣбъ въ днешно време. Аз нѣма да кажа, че самото офицерство и подофицерство много добре разбира, какво заплатите могат да се увеличават въ връзка на финансовите възможности на държавата.

Аз нѣма да се спирамъ да обяснявамъ, че заплатите, когато се определят, трябва да бъдат пропорционални на труда, на работното време, което се употребява от съответна категория държавни служаци. Аз нѣма и да подчертавамъ, че воинството работи 24 ч. въ едно денонощие, че за него между извънреден и редовен труд нѣма разлика, че воинството не разполага съ своето време въ време на празници, дори и тогава, когато е на почивка въ своята къща. Аз само ще стана изразител на това воинство, като кажа: то разбира много добре финансовите трудности на държавата, то разбира, че когато има възможност, държавата ще направи необходимото, обаче то реагира против демагогията, когато се разправя, че най-добре било платено то въ днешно време, чутъ ли не лѣвският пай от държавния бюджет отива за заплати на воинството, респ. на офицерството и подофицерството.

Дохождамъ до друго едно твърде голѣмо перо на военния бюджет — храната на хората и фуража на добитъка — за което се предвиждат 383 милиона лева.

Армията, г-да, е живъ организъмъ и, за да може да живѣе, тя трябва да бѣде нахранена. Относно тая сума не може да има спорове. Въ зависимост от скѣпотията на хранителните припаси и тая сума се определя. Вчера достатъчно обстойно г. Димевъ разгледа какъ е разрешенъ този въпросъ въ нашата армия, за да не повтарямъ и азъ още веднѣжъ същото.

За веществените разходи въ армията ние харчимъ 252 милиона лева — сума съвършено недостатъчна. Тукъ се разгледа и този въпросъ — за веществените разходи. Засега се въпросътъ за облѣклото, за стѣмкването, за постелните принадлежности, за санитарно-ветеринарните потребности, за учебните помагала, включително и бойните припаси, патрони и снаряди, които ни се позволяватъ да имаме по договора за миръ и пр. и пр. Кѣмъ онова, което се каза, азъ ще добавя още: да не се забравя, че и конският съставъ въ армията е старъ, че това, което имаме, е останало от време на войните, и, ако то не се подновява, ще дойде моментъ, когато ще останемъ и безъ него. Азъ трябва да добавя също, че и нашите казарми иматъ нужда от ремонтъ и че трябва да се изхарчи една сума отъ около 80 милиона лева, за да могатъ тѣ да се поставятъ въ едно по-добро състояние, та следъ туй, като се харчи ежегодно предвижданата сума за обикновенъ ремонтъ, да могатъ тѣ да се поддържатъ въ същото състояние.

Не искамъ да бѣда разбранъ криво, че държавата не е полагаща грижи въ това отношение. Тя е направила всичко, което е било въ рамките на нейната възможност. Нека се надѣваме, че съ подобренето на финансовото ни положение ще се намѣрятъ начини да се отдѣли това, което е нужно за армията, за да може тя да се развива правилно и нормално.

Азъ идвамъ, г. г. народни представители, до единъ теоритически въпросъ. При общите дебати по бюджета често пъти се слушаше отъ ораторите тая мисълъ: консомативенъ бюджетъ, непроизводителни разходи — и най-много стрелите отиваха къмъ военния бюджетъ. Все се искаше като-че-ли да се каже: този организъмъ, армията, само копира; не може ли нѣкакъ си да се намѣри начинъ държавата да се отърве отъ разходите по него?

Вѣрно е, както правосъдието, както просвѣтата, както полицията, така и армията не произвеждатъ непосредствено стопански блага; такива знаемъ, че се произвеждатъ въ индустрията, земледѣлието и пр.

Ще ме простите, г-да, че ще ви занимамъ малко съ теория по този въпросъ. По него мнозина отъ васъ са компетентни отъ менъ, но и азъ считамъ за свой дългъ да кажа нѣколко думи.

Армията не произвежда непосредствено блага. Но, както се каза и вчера тукъ отъ единъ, какво би станало

съ тия стопански блага, които се произвеждатъ въ страната, ако държавата не бѣше въ редъ, не бѣше въ спокойствие, ако народътъ ни нѣмаше възможностъ да твори тия блага? Всичко щѣше да стане плячка на анархията. Може ли да се говори за стопански блага, за народно и национално богатство, ако нѣма сила, която да създаде условията, които да осигурятъ създаването на тия блага? Ами нали това е назначението на българската войска? Нека за мигъ да допуснемъ, че нѣма армия, че не съществува армия въ нашата страна. Какви блага ще има тогава въ тая страна? Всичко ще стане на прахъ и пухъ.

Но понеже е въпросъ за теоритизиране, понеже се говори за непроизводителни разходи, а пъкъ азъ представлявамъ единъ ресоръ, разходите по който минаватъ *par excellence* за непроизводителни, ще ми позволите пъкъ азъ да ви цитирамъ други въ литературата, които намиратъ, че и военните разходи са право производителни, а не косвени.

Не са само писателите, които твърдятъ, че гражданството, което минава презъ казармата, покрай другото, се издига морално, усъвършенствува се интелектуално; гражданите излизатъ отъ казармата подготвени въ всѣко отношение и винаги готови за производителенъ трудъ. Ето, следователно — ако искаме да теоритизираме — по какъвъ начинъ войската и като институтъ е производителна.

Но отива се и по-нататъкъ и се твърди, че армията съживява и много индустрии въ страната — вие ги знаете кои са. Както знаете, армията е консоматоръ на произведенията на много индустрии. А нѣкои дори казватъ, че известни индустрии съществуватъ само затуй, защото съществува армия. Ето и тукъ армията се сочи като институтъ, който произвежда стопански блага.

Но какво е значението на армията въ време на война? При една победоносна война, благодарение на усилията на армията, народните богатства се увеличаватъ до неимоверност. Какво биха казали, г. г. народни представители, нашите съседи, които станали 3—4 пъти по-големи по богатства? На какво се дължи това? Нали на това, че тѣ правиха навремето военни разходи, резултатите отъ които се чувствуватъ сега? Но естеството на военните разходи е такова, че тѣ се харчатъ въ дълъгъ периодъ отъ време, въ десетици и позече години, а ефектътъ имъ се проявява само въ отдѣлни дни. Това е Одринъ, това е Люле-Бургазъ, това е Тутраканъ и т. н. — резултати, които са готовени за насъ, знаете отъ колко години. Който се скѣпи въ военните разходи презъ отдѣлните години, ще дойдатъ дни, когато ще разтвара най-широко държавните каси, но тогава това ще бѣде напразно. Това е особеността на военните разходи, че тѣ трябва навреме и планирно да бѣдатъ давани.

Но понеже е въпросъ за теоритизиране, най-подиръ азъ трябва да кажа, че не липсватъ съвременни писатели, икономисти и финансиста, които категорично отхвърлятъ този споръ, дали военните разходи са производителни или не. И за тѣхъ е доказано, какво военните разходи са *par excellence* производителни.

За да не бѣда голословенъ, ще ви направя единъ цитатъ отъ известния на всички ви Нити. Той казва: (Чете) „Обичай е при бързите класификации да се считатъ непроизводителни разходите за войската. Ала тѣзи бързи класификации нѣматъ нищо общо нито съ действителността, нито съ науката. Може да се каже, напр., че военните разходи на една държава не са пропорционални на нейните сѣрдства или на целите, които трябва да се достигнатъ, ала никога не може да става въпросъ за непроизводителност. Вътрешната и външна сигурност не е едно икономическо благо, ала е много повече отъ едно богатство, добито по индустриаленъ пътъ, както биха казали икономистите. Тя е условие необходимо за всичките производства. За народите, както и за отдѣлните лица може да се каже, че успѣхътъ имъ — а, следователно, и превъзходството имъ — не зависи само отъ количеството на материалните богатства, които тѣ притежаватъ, но и отъ тѣхното чувство на стремежъ къмъ възвишеното, отъ вѣрата въ себе си, отъ спокойствието въ настоящето, отъ вѣрата въ бъдещето“ . . .

Но ето какво ни казва Вагнеръ, другъ единъ известенъ писателъ: (Чете) „Оня, който би осѣдилъ голѣмите въоръжения на Пруссия въ продължение на 200 години, на които преди всичко, ако не единствено, Германия дължи своето политическо обединение и своята мощъ, би постигналъ също както оня, който би счелъ за разточителство

срѣдствата, изразходвани за направата на холандскиѣ бентове, които запазватъ почвата отъ морето. А при това народната мощь и независимостъ сѣ най-висшиѣ блага за единъ народъ“.

Г. г. народни представители! Въпросътъ е ясенъ, поуката е една: държавата трѣбва да се отнася съ щедростъ, когато опредѣля военнитѣ разходи. Всѣка една неоправдана икономия, всѣко едно скѣпничество въ това отношение ще струва независимостта, свободата на народа.

Въ миналото, въ предвоенното време ние много спорѣхме по тия въпроси. На всички ни е известно на какви колебания се подлагаха военнитѣ бюджети и въпросътъ за военнитѣ разходи, и то въ едно време, казвамъ, когато божествъ въ политическо отношение инициативата бѣше на българска страна.

И намъ е известно, като резултатъ на тия колебания, на тая неопредѣленостъ, въ каква материална готовностъ българската войска започна войнитѣ. Ние се мобилизирахме съ известния на всички ни ентусиазъмъ. Нашиятъ въоръженъ народъ трѣгна стихийно да осъществява народнитѣ идеали. Обаче ние не бѣхме облѣчени достатъчно, дори нѣмахме достатъчно пушки, за да въоръжимъ оня народъ, който като стихия нахълта въ казармитѣ; ние нѣмахме възможностъ да дадемъ на всички пушка въ ръка да вѣрватъ да осъществяватъ онова, което българската политика тогава опредѣляше. Това бѣше резултатъ на тия академични спорове: производителни ли сѣ военнитѣ разходи, консомативенъ ли е военниятъ бюджетъ?

И вѣрно е, когато удари дванадесетиятъ часъ, държавата стана щедра, срѣдства се даваха обилно, обаче бѣше късно вече. Ние дори стигнахме до Чатаджда съ недостатъчно медикаменти и т. н. и т. н. Нека да изкажемъ пожелание поне ние и поколѣнието, което иде следъ насъ, да се отървемъ отъ това пакостно заблуждение — дали тѣзи разходи сѣ производителни или непроизводителни — и дано, познавайки въпроса въ неговата сѣщностъ, за въоръженитѣ сили да се отдѣля онова, което държавата може да отдѣли.

Г. г. народни представители! Азъ трѣбва да направя едно малко заключение на мислитѣ, които изказахъ.

Въпрѣки особеното положение, въ което се намира нашата армия, ограничена напълно съ договора за миръ, макаръ че тя е наемна, доброволческа войска, макаръ да се попълва съ доброволци за дълъгъ срокъ на служба, все пакъ тя черпи своитѣ войни отъ дълбинитѣ, отъ недрата на българския народъ. Кадритѣ на българската войска — офицеритѣ и подофицеритѣ — се попълватъ отъ всичкитѣ слоеве, отъ всичкитѣ гънки на нашия народъ. Българската войска, макаръ наемна, тя е пакъ народна. Тя се чувствува частица отъ българския народъ. Тя живѣе съ копнежитѣ, съ надеждитѣ, съ страданията, съ радоститѣ на този народъ и ще продължава да се развива въ този духъ. Макаръ доялна до педантичностъ на предписанията на мирния договоръ, тя ще бѣде винаги надежденъ институтъ, за да защитава свободата, независимостта и вътрешния редъ на нашата държава. Българскиятъ офицеръ и българскиятъ подофицеръ, съзнавайки високо предназначението на тази войска, макаръ мълчаливо и скромно, работятъ неуморно въ нашитѣ казарми, за да създадатъ отъ войника единъ гражданинъ, вѣренъ на българската държава. Българскиятъ войникъ, макаръ наемникъ, съ жажда и съ голѣма заинтересованостъ работи, за да се усъвършенствува духовно и професионално съ целъ да стане достоенъ защитникъ на тази страна въ духа на мирния договоръ.

Ние считаме, че силата на войската, нейната мощь, макаръ да се обуславя отъ техническитѣ срѣдства, съ които борава една съвременна армия, все пакъ се корени върху духа на войската. Въ това отношение въ българската армия се работи непрестанно, неуморно.

Но паралелно съ това трѣбва да се отбележи, че духътъ на войската е едно психологическо настроение твърде промѣнливо, до неузнаваемостъ и, следователно, вѣнъ отъ факторитѣ, които работятъ въ казармата за създаването на този духъ, за неговото закаляване спомага твърде много и мисленето на обществото, мисленето на народа.

Заради туй, когато ние критикувамъ войската, когато изказваме мислиятъ си върху нея, нека се стремимъ да бждемъ правдиви, да бждемъ обективни, да бждемъ справедливи, защото всѣка една невѣрностъ, всѣка една клевета засѣга твърде болезнено най-чувствителната струна на българската армия.

И азъ отъ това мѣсто апелирамъ: нека всички фактори въ тази страна, и общественици, и народъ работимъ въ тази посока, за да закалимъ все по-мощенъ и по-твърдъ духа на войската, като бждемъ сигурни, че тогава тя ще бѣде напълно способна и готова да изпълни това предназначение, което азъ ѝ начертахъ въ началото на моята речъ.

Азъ завършвамъ, г. г. народни представители, съ следното изявление: въпрѣки тѣзи малки дефекти — ако мога така да кажа — които посочихъ, българската армия по своитѣ качества, по своята подготовка е сигурно оръжие, сигуренъ институтъ, върху който се крепи благоденствието и спокойствието на България. Въодушевявана отъ хубавитѣ традиции на своето славно минало, въодушевявана отъ дълтата на своитѣ патриотични предшественици, нашата войска е дълбоко проникната отъ чувството на дългъ, на самоотвержено изпълнение на служебнитѣ си задължения. Тя, обединена въ единъ духъ, въ едно разбирание около своята роля като факторъ на миръ и на благоденствие въ тази страна; държаща се настрана отъ всички настроения, отъ всички тенденции на нашия политико-общественъ животъ; проникната дълбоко отъ чувство на беззаветна преданостъ къмъ българския народъ, къмъ Негово Величество Царя — ще продължава да служи, убедена, че само така ще бѣде единъ обективенъ факторъ на миръ и напредѣкъ въ тая страна и опора на българската култура. (Ръжкоплѣскания отъ сговориститѣ)

За да се даде възможностъ на българската войска да следва въ тоя пътъ, азъ ви моля да гласувате представения бюджетопроектъ. (Бурни и продължителни ръжкоплѣскания отъ сговориститѣ и демократитѣ)

Председателътъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Л. Стояновъ (д. сг): (Отива на трибуната)

Председателътъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Стояновъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Г. г. народни представители! Парламентътъ, за да изрази своя единомудренъ възторгъ отъ дълтата и славното минало на българската родна армия, както и да изрази своята единомудрена увѣреностъ, че въ бждеще тази наша славна армия ще следва вѣрно заветитѣ, исторически и национални, които миналото ѝ даде, азъ правя следното предложение: вмѣсто бюджетопроектъ на Министерството на войната да се гласува параграфъ по параграфъ да се приеме изцѣло и да се покрне това съ единомудренъ, сърдеченъ и буренъ акламации. (Ръжкоплѣскания отъ сговориститѣ и Х. Статевъ)

Председателътъ: Моля, които приематъ предложението на г. Христо Стояновъ, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема. (Ръжкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Обявявамъ бюджетопроекта на Министерството на войната приетъ на второ четене.

(Ето измѣненията, направени отъ комисията въ бюджетопроекта на Министерството на войната:

На стр. 3 въ глава I, сумата за добавъчно възнаграждение отъ 137.324.436 л. става 137.328.436 л., това е печатна грѣшка.

На сѣщата страница въ забележката следъ § 3 следъ думитѣ „съ надница“ се прибавятъ думитѣ „и надъ 150 л. дневно“. Въ края на текста на § 4 се прибавя „и по 200 л. месечно безотчетни на всички офицери, които иматъ собствени коне въ частта“. Въ края на текста на забележката къмъ този параграфъ се прибавя: „Въ тоя кредитъ влиза, обаче, даваната храна на жребцитѣ, разплодници на Министерството на земледѣлието за времето, презъ което се използватъ отъ Министерството на войната“.

На стр. 4 кредитътъ по § 13 отъ 20.000.000 л. се намалява на 19.000.000 л.

На стр. 9 текстътъ на § 50 и забележката следъ него се замѣня съ следния новъ текстъ: „Разходи за издирване, поддържане и украсяване гробовѣтъ на починалитѣ презъ време на войнитѣ въ България и чужбина, както и на ония, починали въ мирно време при бойно стѣлжкование; за купуване мѣста за гробове и гробища; за строежъ на гробове, гробища, параклиси, мавзолеи, костници, надгробни паметници и плочи въ България и чужбина; разходи при погребение въ България, пренесени отъ чужбина кости, разходи за ковчежи, вѣнци и други при изнасяне кости на военнослужащи отъ чужди армии; за купуване материали

и изработване на планове, скици, модели и фотографии; възнаграждение на членовете на художествения съвет; за постройка паметникът на неизвестния войнѣ.

„Забележка. Отъ кредита по тоя параграфъ може да се изплатятъ 639.000 л. по поетия ангажментъ по постройка на паметника на неизвестния Български войнѣкъ презъ 1926 г., както и да се отпуснатъ помощи на селски и градски комитети за постройка паметници на загиналите въ войнѣтъ“.

Кредитътъ остава същиятъ.

На същата страница кредитътъ по § 53, заплата на служещиятъ, отъ 11.060.316 л. става 11.096.832 л., а кредитътъ за повишение презъ годината отъ 501.724 л. се намалява на 465.208 л.; кредитътъ по § 54 отъ 26.000.000 л. се увеличава на 30.000.000 л.

На стр. 10 кредитътъ по § 60 отъ 100.000 л. се увеличава на 300.000 л.; също и кредитътъ по § 63 отъ 362.960 л. се увеличава на 500.000 л.

На същата страница въ текста на § 64 отъ думитѣ „за лекции и беседи“ до „Министерския съветъ“ включително, се замѣнятъ съ следния текстъ: „за лекции и беседи, четени отъ външни служители и частни лица по 40 л. на лекция или беседа; за извършенъ трудъ на щатни служители последното възнаграждение, опредѣляно отъ Министерския съветъ“.

На същата страница въ текста на § 65 следъ думитѣ „за превозъ на“ се прибавятъ думитѣ „тежести и“.

На стр. 11 кредитътъ по § 76 отъ 15.000.000 л. се увеличава на 16.000.000 л.; кредитътъ по § 77 отъ 300.000 л. се увеличава на 500.000 л. и кредитътъ по § 78 отъ 300.000 л. се увеличава на 450.000 л.

На стр. 23 въ объяснителната таблица въ „Силова централа“ се предвижда 1 техникъ съ годишна заплата 31.272 л. и цифрата „3“ предъ „машинисти“ става „1“.

На стр. 24 въ „Автомобилно отдѣление“ заплатата на началника на отдѣлението вмѣсто 52.400 л. става 59.400.

На стр. 25 въ „Електромеханическа секция“ годишната заплата на техничитѣ отъ 31.172 л. става 31.272 л.

На стр. 28 въ „е) инвалиденъ домъ съ пансионъ (приютъ), ортопедическа работилница и ортопедическа болница, следъ „1 началникъ“ думитѣ „лѣкарь хирургъ, ортопедистъ, той и заведующъ болницата“ се заличаватъ и общиятъ кредитъ за годишната заплата отъ 81.420 л. се намалява на 66.600 л.; въ „Болница“, следъ „1 старши ординаторъ“, се прибавятъ думитѣ „лѣкарь хирургъ, ортопедистъ“.

Въ объяснителната таблица за разходитѣ по личния съставъ за подпомагане пострадалиятъ отъ войнѣтъ общиятъ кредитъ за 3 контролѣри по отчетността отъ 73.072 л. се увеличава на 109.548 л.; по-долу въ „Окръжни бюра за подпомагане пострадалиятъ отъ войнѣтъ“ за „8 началници на бюра“ общиятъ имъ кредитъ за заплата отъ 279.480 л. се намалява на 276.480 л.

На стр. 44 общиятъ кредитъ за повишение презъ годината отъ 501.724 л. се намалява на 465.208 л.)

Пристъпваме къмъ разглеждане на следующия бюджетопроектъ.

С. Яневъ (с. д.): Г. председателю! Искамъ думата по дневния редъ.

Председателъ: Имате думата.

С. Яневъ (с. д.): Г. г. народни представители! Поставенъ е снощи на дневенъ редъ бюджетопроектъ на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти, обаче ни го раздадохъ преди половинъ часъ. Въ комисията станаха значителни промѣни въ него и народното представителство не е въ състояние въ половинъ часъ да се ориентира върху тия промѣни, за да се пристъпи веднага къмъ разглеждането на този бюджетопроектъ.

Ето защо моля бюджетопроектъ на Министерството на земледѣлието да се остави за утрешното заседание, а сега да минемъ къмъ разглеждане на другия бюджетопроектъ.

Р. Василевъ (д. сг): Ще ви ориентираме.

С. Яневъ (с. д.): Нека започнемъ бюджетопрокта на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти, следъ като разучимъ окончателно проекта на комисията.

Председателъ: Пристъпваме къмъ разглеждане на бюджетопроекта на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти. Този бюджетопроектъ нѣма да бже

приетъ тази вечеръ, така че господата ще бждатъ ориентирани.

Има думата г. докладчикътъ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя А. Христовъ)

Замѣстникъ-докладчикъ Р. Василевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Бюджетопроектъ на Министерството на земледѣлието е единъ отъ ония бюджетопроекти . . .

С. Омарчевски (з): Г. председателю! Още не е прочетенъ § 1.

К. Лулчевъ (с. д): Бюджетопроектътъ сега се раздаде.

С. Омарчевски (з): Раздадохъ го преди половинъ часъ. Може ли така? Ама работа, а!

А. Пиронковъ (д. сг): Кажете, че не искате да работите, за да ви дадемъ отпускъ.

С. Омарчевски (з): Преди малко нарушихте правилника съ приемането изцѣло на бюджетопроекта на Министерството на войната, а сега искате втори пътъ да го нарушите.

А. Пиронковъ (д. сг): Днесъ нѣма да се гласува бюджетопроектътъ, а ще се говори по него.

К. Лулчевъ (с. д): Днесъ е раздаденъ, и не може да се пристъпи къмъ разглеждането му.

Замѣстникъ-докладчикъ Р. Василевъ (д. сг): Ще ви обясня какъ свои работата.

К. Лулчевъ (с. д): Днесъ е раздаденъ, утре ще се разглежда. Нека се процедира споредъ правилника.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): (Заема трибуна) Г. г. народни представители! Понеже се повдига този въпросъ, азъ съмъ длъженъ да заявя следното. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Бюджетарната комисия въ продължение на 5—6 заседания разгледа най-спокойно бюджетопроекта на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти. Въ него станаха значителни промѣни. Намѣсто тѣ да се докладватъ една по една и, за да може народното представителство да ги следи по-добре, ние, за да го улеснимъ, отпечатахме наново бюджетопроекта.

С. Яневъ (с. д): Трѣбва да го проучимъ.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ мога въ тоя моментъ да почна да докладвамъ първоначално внесенния бюджетопроектъ, като съобщавамъ измѣненията; ако се формализирате, така ще направя. Повтарямъ, понеже станаха много измѣнения, а има прибавени и нѣкои нови параграфи, внасяме го наново печатанъ бюджетопроектъ.

К. Лулчевъ (с. д): Значи, него ще докладвате.

А. Пиронковъ (д. сг): Защо да губимъ време? Ако никой отъ васъ не е готовъ да говори, ще вдигнемъ заседанието за утре. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

К. Лулчевъ (с. д): Има други точки отъ дневния редъ. Не може да се процедира по тоя начинъ.

Министъръ Д. Христовъ: Г. г. народни представители! Има народни представители, които участваха въ бюджетарната комисия и които сѣ посветени въ всички измѣнения на бюджетопроекта тъй, както той излѣзе отъ комисията. Тѣ ще взематъ думата и ще говорятъ. Вие, които мислите, че не сте още достатъчно посветени и не сте го проучили, ще вземете думата утре. Сега да не губимъ

време, нека пристъпимъ къмъ разглеждане на бюджетно-проекта.

К. Лулчевъ (с. д): Правилникътъ не позволява това. Щомъ бюджетно-проектътъ е раздаденъ днесъ, утре ще го разглеждаме, толкова повече, че има други точки отъ дневния редъ. Защо искате непременно по тоя начинъ да се процедира?

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ ще докладвамъ измѣненията на комисията, които тя направи въ първоначално внесенъ бюджетно-проектъ.

К. Лулчевъ (с. д): Кой ще защитава: първоначално внесенъ бюджетно-проектъ или сегашния?

Н. Пждаревъ (д. сг): Нѣма новъ бюджетно-проектъ, има само измѣнения.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): (Чете)

„Б Ю Д Ж Е Т Ъ“)

за разходите по Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти за 1929/1930 финансова година“.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното заглавие, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): (Чете)

„Глава I.

Централно управление.“

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ заглавието на глава I, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

С. Яневъ (с. д): Г. председателю! Гласувайте и моето предложение.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Азъ мисля, че това нервирание не е оправдано.

С. Яневъ (с. д): Какъ да не е оправдано?

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Чакайте, г. Яневъ, да се обясня. Не съмъ си казалъ думата и бързате. Такава картеница не бѣхъ виждалъ! Нали сте разбрали човѣкъ? — Бюджетно-проектътъ на Министерството на земледѣлието бѣ поставенъ на дневенъ редъ на второ четене вчера.

К. Лулчевъ (с. д): Сега го раздадохъ, г. министър-председателю.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Поставенъ е на дневенъ редъ вчера. Сега има думата г. докладчикътъ.

Т. Мечкарски (з. в): Преди единъ часъ го раздадохъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Допуснете, че г. докладчикътъ знае работата и може да ви я докладва. Неуже ли по общитѣ дебати, по заглавие и параграфъ първи, не сте готови да говорите? Можете ли да кажете такава нѣщо?

С. Яневъ (с. д): Г. министре!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Яневъ! Когато дойде да се гласува параграфъ по параграфъ, ще говорите; тамъ сѣ измѣненията. Общо по бюджетно-проекта на Министерството на земледѣлието, както иматъ обичай да говорятъ въ особености при докладване на заглавието, знаете много доре, че ще взематъ нѣколко думата и ще гово-

рятъ; ще говорятъ не върху измѣненията, които сѣ станали, а върху политиката на Министерството на земледѣлието. Не знаете ли тая политика? Можете ли да понесете това оскръбление, че тепърва ще я учите? Най-сетне давамъ обещание, че ако следъ като г. докладчикътъ докладва заглавието на бюджетно-проекта, не вземе никой думата, ще отложимъ разглеждането на бюджетно-проекта и, следователно, ще имате възможностъ да го изучите. Недейте се препира по едни работи, които сѣ толкова прости.

Продължете доклада си, г. докладчикъ.

К. Лулчевъ (с. д): Сега внесенъ, бюджетно-проектътъ не може да се докладва.

С. Пѣйчевъ (з. в): Ние искаме да се спазва правилникътъ.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ ще докладвамъ тѣй, както е внесенъ бюджетно-проектътъ, а измѣненията, които сѣ направени въ бюджетарната комисия, ще ги съобщавамъ. Излишно се формализирате. Тия, които най-много вдигатъ шумъ сега, не посетиха нито едно заседание на бюджетарната комисия въ продължение на 6 дена.

К. Лулчевъ (с. д): Това нѣма значение, има значение постановлението на правилника за вътрешния редъ на Народното събрание, и днесъ раздаденъ бюджетно-проектътъ, не може да се докладва веднага.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ докладвамъ бюджетно-проекта така, както е внесенъ по-рано; като измѣненията, които сѣ направени въ комисията, ще ви ги съобщавамъ. (Чете)

„§ 1. а) заплата на личния съставъ (вижъ объяснителната таблица):

За заплата 5.327.300 л.

За добавъчно възнаграждение 636.180 „

б) възнаграждение, определено съ министерска заповѣдь за автори, преводачи, рецензенти, художници, фотографи, коректори и др. (длъжностни или частни лица) за извършена работа по информационнитѣ издания на министерството (архивъ, сведения по земледѣлието, земе стопанска библиотека, наредби и др.) и за друга целъ 70.000 — 6.033.480 л.“

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Ради Василевъ.

Г. Драгневъ (з. в): На какво заприличахте тукъ? Преди единъ часъ раздаденъ бюджетно-проектъ, хайде сега да го разглеждаме!

Р. Василевъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Най-малко трѣбваше по тоя бюджетно-проектъ да се повдигнатъ тия дебати, дали трѣбва да почне да се разисква или не, защото раздаденъ преди месецъ, изученъ отъ този, който има интересъ да го изучи, разискванъ цѣла седмица въ бюджетарната комисия, всѣки единъ отъ заинтересованитѣ народни представители имаше възможностъ да научи това, което го интересува отъ бюджетно-проекта и днеска при прочитане глава I да си каже мнението общо по политиката на Министерството на земледѣлието.

Творческиятъ бюджетно-проектъ на Министерството на земледѣлието, както и тоя на другото стопанско Министерство на търговията, би трѣбвало да бждатъ разисквани съ пълно спокойствие, съ оная обективностъ, която сами тѣ налагатъ, защото тия две министерства застъпватъ стопанския животъ на страната. И най-малко когато говоримъ за стопанството на България, за нашето национално стопанство, би трѣбвало да влагаме страсть.

Бюджетно-проектътъ на Министерството на земледѣлието, който имаме да разглеждаме днесъ и съ който държавата прави разходи за подкрепяне на една политика за подобрене оная клонъ отъ националното стопанство, най-важниятъ, споредъ всички тукъ — земледѣлието, поставя на разрешение въпроси, изникнали не отъ вчера, а много отдавна; въпроси, които не се снематъ почти отъ колонитѣ на пресата, не избѣгватъ почти отъ нито едно публично събрание и, следователно, по него би могълъ всѣки да си каже мнението. Тѣ не сѣ само въпроси на техници, въпроси на агрономи, а сѣ въпроси и на политици, които могатъ отъ констатациитѣ, които всѣки единъ грамотенъ човѣкъ може да направи, да кажатъ своето мнение за политиката на Министерството на земледѣлието, респективно на управ-

*) За такета на бюджетно-проекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 72.

лението, за подобрене на тоя клонъ отъ нашето национално стопанство.

Г. г. народни представители! Голѣмата задача, която си поставя едно управление, за да разреши този въпросъ надъ въпроситѣ — агрикултурния, особено въ страни земледѣлски, дето националниятъ доходъ въ голѣмия си размѣръ се дължи или се очаква отъ тоя клонъ на националното стопанство, има нужда отъ специални и голѣми грижи и за това въ нашата страна на тоя въпросъ се отдава толкова много и време, и срдѣства, а азъ бихъ казалъ — и дебати. Не сж излишни, прочее, дебатитѣ по бюджетопроекта на Министерството на земледѣлието. Тѣ могатъ да допринесатъ твърде много за правилната насока на политиката за повдигане на тоя клонъ отъ нашето национално стопанство. И колкото другадѣ бихме могли да съзрѣемъ, че дебатитѣ сж плодъ по-скоро на партизански борби, тукъ би трѣбвало всичко това да бѣде избѣгнато и всѣки единъ, отъ всички страни въ Парламента, всѣки, който се интересува отъ тоя проблемъ, трѣбва да каже обективно своята критика, да посочи правилния пътъ на управлението, по който то води тая политика и да разкритикува грѣшкитѣ, дето сж. Отъ това ще има само полза, ще се избѣгнатъ грѣшкитѣ за въ бѣдѣще, ще се поправятъ сторенитѣ и ще се налучка най-правилниятъ пътъ, за да постигнемъ оная голѣма целъ, която сме си поставили.

Тая целъ, г. г. народни представители, я иматъ не само малкитѣ държавици, назаднали като насъ, но и голѣмитѣ културни държави. Вѣрвамъ да сте чели тия дни туй, което писа въ в. „Слово“ съ вѣщината на писателъ нашиятъ другаръ Кожухаровъ, народенъ представителъ, за земеделѣцката изложба въ Германия, дето навсѣкѣде почти е написано съ голѣми букви: „Германецо, не забравяй, че ти внасяшъ годишно — както е за последната 1928 г. — зърнени храни за 5 милиарда и половина рентни марки“ — а тѣ сж 180 милиарда наши пари — „и гледай на всѣка цена да съкратишъ този разходъ“. Ако тамъ иматъ нужда отъ популяризиране навсѣкѣде нуждитѣ на тѣхното земледѣлие и повдигането на тѣхното производство, толкова повече у насъ, въ България, това ще трѣбва да бѣде, тъй да се каже, настояниятъ въпросъ и на всѣко мѣсто и навсѣкѣде ние ще трѣбва да говоримъ за него. Има нужда отъ голѣма пропаганда, има нужда отъ популяризация, има нужда отъ дебати по него, за да може да се вбие като гвоздей въ съзнанието на всички въ България, че трѣбва въ тая насока да се работи и че трѣбва да се постигне оная целъ, която сме си поставили.

Какво значение има, г. г. народни представители, у насъ този клонъ отъ нашето народно стопанство — земледѣлието? Отъ крѣгло обработваеми около 40 милиона декара земя съ зърнени храни, въ последната година сж били обработени 24.440.000 декара земя, отъ които сж добити 26.416.000 квинтала храни — съ 2.918.000 квинтала повече отъ миналата година. Тѣзи 24.440.000 декари обработени и засѣти съ зърнени храни земя още не достигатъ она размѣръ, който сме имали въ 1912 г., а именно 25.650.000 декара земя. Ние трѣбва да достигнемъ този размѣръ. Този размѣръ е намаленъ не само поради туй, че се откъснаха отъ насъ земи като Добруджа и други плодородни полета, но и затуй, защото голѣма частъ отъ обработваемата говава площъ е била изоставена презъ време на войната и не е могла да се обработва. Напоследѣкъ всѣка година се увеличава обработваемата площъ, още повече и съ обработването било на общественитѣ фондови мери, било на заклеявелитѣ гори, които въ размѣръ достигатъ близо 2.000.000 декари — единъ плюсъ къмъ общата задача, която се преследва у насъ, а именно: да се направи всичко възможно, щото годната площъ за обработване да не остане необработена, а всичко туй, което има и може да се обработва, да се култивира, да се направи обработваема площъ въ най-скоро време. Безспорно, това не може да стане наведнѣжъ, то ще стане постепенно, но въ този пътъ се върви съ бързи крачки въ последнитѣ години, особено пъкъ съ проблемата на оземляването на бѣжанцитѣ и на малоземелнитѣ, което даде възможность около 2.000.000 декара земя да бѣждатъ почти готови тази година за обработване и за засѣване.

Г. г. народни представители! Отъ обработваемитѣ напоследѣкъ въ България земи по този клонъ на нашето национално стопанство, именно земледѣлието, заедно съ страничнитѣ поминѣци къмъ земледѣлието, ние имаме grossso modo, въ голѣми цифри, добитъ националенъ доходъ за 1926 г. 860 милиона златни лева отъ общия до-

ходъ 1.756.860.000 златни лева за сжщата година. Значи, половината отъ националния доходъ, както виждате, даже по-голѣмата частъ отъ половината, има изключително източникѣтѣ си въ нашата земя, отъ нейното обработване. Очевидно е, че този националенъ доходъ, който дава възможность за преживяването на грамадната частъ българи, около 80%, прѣко приложили труда си въ обработването на земята, и на друга частъ — пъкъ косвено, дава възможность отъ друга страна да се запази екилибърътъ на търговския балансъ — вносъ и износъ, защото грамадната частъ отъ неговитѣ продукти, следъ като задоволятъ неговитѣ нужди, отиватъ за изнасяне навънъ, а срещу добитото отъ този износъ ние имаме възможность да внасяме отъ вънъ това, що е необходимо за преживяване, това, що е необходимо за нашето национално стопанство.

Г. г. народни представители! Вамъ е известно, че въ последнитѣ години, особено въ 1928 г., нашиятъ търговски балансъ свѣршва съ доста голѣми дефицити. Азъ ще се спра съ нѣколко думи върху този дефицитъ, който, споредъ менъ, въ действителность не е толкова голѣмъ. 800 милиона лева дефицитъ въ търговския ни балансъ, който се явява отъ по-голѣмия вносъ срещу износа ни, фактически не ще да е вѣренъ, защото като прегледате срдѣствата, които минаватъ презъ Българската народна банка, която има монопола на чуждитѣ девизи, вие ще видите, че тѣзи чужди девизи въ края на 1928 г. не сж въ минусъ, освенъ съ около 150 милиона. Това показва, че една голѣма частъ отъ този минусъ въ нашия търговски балансъ се покрива или съ невѣрно деклариранитѣ цифри при износа въ по-малко, а при вноса въ повече нѣкъде, или пъкъ, което е по-вѣрно, съ една голѣма частъ, най-малко 400—500 и повече милиона лева дадени кредити отъ чужбина чрезъ стокитѣ, които се внасятъ у насъ. За да могатъ да пласиратъ своитѣ стоки при тази криза на пласмента, при обедняването на народитѣ, при намаление на тѣхната покупателна способность и при тази голѣма конкуренция, голѣма частъ отъ фабрикантитѣ и индустриалцитѣ отъ Западна Европа си служатъ съ дългосрочнитѣ кредити за пласирането на своитѣ стоки въ Ориента. И не малко сж търговцитѣ, които се ползватъ отъ такива кредити, и това даже, споредъ мене, поощрява по-голѣмия вносъ, особено миналата година, презъ последнитѣ месеци, когато още едно обстоятелство допринесе за увеличението на този вносъ. Вие знаете, че чрезъ министерско постановление коефициентътъ на вноснитѣ мита биде увеличенъ и търговцитѣ, които очакваха това увеличение, още въ месецитѣ юлий и августъ, предварително направиха своитѣ порѣчки за по-голѣми партиди стоки. И такива стоки, особено отъ текстилната индустрия, бидоха внесени въ много по-голѣми количества, отколкото сж били внасяни миналитѣ години. Докато въ по-раншнитѣ години текстилни стоки сж били внасяни на стойность за 1.600.000.000 л., миналата година ние имаме единъ вносъ отъ 2.300.000.000 л. — нѣщо твърде много, нѣщо, което не е внасяно скоро въ нашата страна.

Тѣй че фактически нашиятъ търговски балансъ не ще е съ такъвъ голѣмъ дефицитъ отъ 800 милиона лева, какъто се показва миналата година, и не бива, следователно, ние да бѣдемъ твърде голѣми песимисти, че по такъвъ начинъ ние изтощаваме нашитѣ девизи и че следъ две-три години ще се намѣримъ при едно положение — въпрѣки срдѣствата, които се донесоха съ нашитѣ два заеми, хуманитарния за бѣжанцитѣ презъ 1926 г. и стабилизационния презъ 1928 г. — когато девизитѣ, които служатъ да засилятъ срдѣствата на Народната банка, ще се изчерпятъ и, следователно, пакъ ще дойдемъ до положението да търсимъ нови заеми. Казвамъ, не бива да бѣдемъ такива песимисти поради обстоятелството, че нашиятъ търговски балансъ въ последнитѣ години билъ дефицитеренъ, защото, както ви казахъ, по отношение на последния търговски балансъ разликата между платежитѣ за вноса и полученото отъ износа е само отъ 150 милиона лева, като останалитѣ суми до 800 милиона лева се дължатъ било на дългосрочни кредити, които сж получавали нашитѣ търговци, било на невѣрното деклариране — намаление стойността на износа и увеличение стойността на вноса.

Г. г. народни представители! Независимо отъ това, не е опасно — разбира се, за нѣколко време, за една-две години — да може да се сключватъ нашитѣ търговски баланси съ единъ малки дефицити. Ще дойдатъ по-благоприятни години, особено години съ богата жетва, когато ще можемъ да наваксае изгубеното, какъто бѣше слу-

чаятъ през 1927 г.: тогава ние имаме с 415 милиона лева единъ плюсъ въ нашия износъ, отколкото въ вносъ. Но има и едно трето обстоятелство, което пропуснахъ да кажа и което трѣбва да се има предъ видъ. У насъ миналогодишната жетва, особено на пшеницата, не бѣше така бедна. Ние имаме доста запаси щокъ отъ храни, особено пшеница, на които ценитѣ вънъ, поради конюнктурата на външнитѣ пазари и поради своя паритетъ, презъ септемврий и октомврий 1928 г. бѣха много по-низки, отколкото вътрешнитѣ, та дадохъ възможностъ да се складира тия стоки и да се чакатъ по-благоприятни моменти за износъ. Такива стоки имаме складираны въ този моментъ по гаритѣ и въ търговскитѣ и изходнитѣ наши пристанища на стойностъ, може би, повече отъ половинъ милиардъ лева; защото тия запаси отъ храни не сѣ по-малко отъ 100 милиона килограма, които, по 5-6 лева, правятъ 500—600 милиона лева. Ето едно перо, което ще се изнесе до новата реколта, само че то ще мине за тази година и то ще има да увеличи нашия износъ презъ тази година.

Обаче, г. г. народни представители, има страни голѣми, каквато е Франция, гдето не се тревожатъ толкова отъ дефицититѣ; въ Франция вече на нѣколко пѣти свършватъ своитѣ баланси съ голѣми дефицити, но тамъ не се плашатъ така много, както ние бихме били изплашени съ това обстоятелство, че ние действително нѣмаме други източници, откъдето да покриваме нашия платеженъ балансъ.

Г. г. народни представители! Този голѣмъ нашъ националенъ доходъ отъ земледѣлието, който, както ви посочихъ, годишно надминава цифрата 860 милиона златни лева — а азъ смѣтамъ, че тя не е върна, че тя стига къмъ 1 милиардъ златни лева, които сѣ днешни 25 милиарда лева минимумъ доходъ отъ този клонъ на нашето народно стопанство, земледѣлието — този голѣмъ нашъ националенъ доходъ, казвамъ, се добива отъ труда и отъ малкия капиталъ въ оборотни срѣдства и малка земя на българина въ голѣмото количество негови дребни селски стопанства; тѣ възлизатъ на стотици хиляди, на повече отъ 600—700 хиляди — нѣмамъ точни сведения, но не се съмнявамъ, че тѣ не сѣ по-малко отъ 600—700 хиляди.

И. Куртевъ (нац. л.): 738.000, споредъ последното преброяване.

Р. Василевъ (д. ср.): Въ всѣки случай това е единъ твърде голѣмъ брой селски стопанства. Срѣдното селско стопанство не притежава повече отъ 25—30—40 декара, въ голѣмата си маса. Въ 1905 г. парцелитѣ сѣ били 5 600.000, а сега сѣ повече — 6 и половина, близо 7 милиона. Значи, при 40 милиона декара обработваема земя, срѣдно на парцелъ се пада по 5 декара. Очевидно е, че националниятъ доходъ, който се изсмуква отъ дребното селско стопанство, е онзи максимумъ, който то може да даде въ този моментъ. При тѣзи срѣдства, съ които си служи това дребно селско стопанство, при този начинъ на обработване малкия парцелъ, безспорно, този доходъ е нищоженъ. И задачата, която ще си постави едно управление, задачата, която ще си постави единъ общественикъ и държавникъ, е — да се направи всичко възможно, щото това дребно селско стопанство, което мѣчно се поддава на селско-стопанска техника поради липса на срѣдства и на капитали, поради липсата на знание и съзнание, да се направи, казвамъ, всичко възможно да го подготвимъ, за да може то да изсмуква максимумъ отъ тази земя, която има да обработва, и то съ засѣването на такива култури, които може да му дадатъ най-голѣмъ доходъ, за да може, следователно, то да изхрани не само себе си, но и да даде на държавата нѣщо повече отъ това, което й дава днесъ.

Тази голѣма агрикултурна задача, която трѣбва да си постави всѣки държавникъ и общественикъ, която има и управлението отъ 9 юний 1923 г., непосредствено поета съ енергията и усилията на министритѣ, които сѣ заемали Министерството на земледѣлието, енергия завидна, дава резултати.

И азъ бихъ желалъ да се спремъ на известни констатации, за да се види какво наистина сме успѣли да направимъ въ това отношение.

Казахъ ви отначало, че трудноститѣ, за да се въведе единъ особенъ начинъ на обработване на земята при това дребно стопанство, сѣ голѣми; тѣ трѣбва да бждатъ преодолявани, защото оборотниятъ капиталъ тамъ заедно съ труда, като единъ отъ главнитѣ фактори на производството, не може да допринесе за увеличението на това производ-

ство, ако тоя оборотенъ капиталъ не е достатъченъ. Работнитѣ сили могатъ да бждатъ достатъчни. И, наистина, отъ една статистика, която имамъ, ще видите какъ работнитѣ сили сѣ расли отъ 1905 г. насамъ — расли сѣ особено следъ войната. Ако приемемъ, че въ 1900 г. селското стопанство е имало на известна, опредѣлена площъ 100 души, въ 1905 г. тоя коефициентъ на населението пораста вече на 109, въ 1910 г. — на 116, въ 1920 г. — на 130 души. Само активното население, това, което работи, въ 1905 г. е било 113 души, въ 1910 г. е било 120 души, въ 1920 г. — 139 души работници. А въ нѣкои окръзи, като Бургаския и Варненския, това число се увеличава на 150 и 153. И за единъ периодъ време отъ 20 години населението се е увеличило толкова, щото на същата площъ, върху която по-рано 100 души наши селяни сѣ прилагали труда си, днесъ сѣ готови да приложатъ труда си 130 души минимумъ, а 150 души максимумъ. Това показва, че въ това време населението е доста нарастнало или че обработваемата площъ е доста намалѣла, за да може въ единъ периодъ отъ 20 години при една опредѣлена площъ да се явятъ въ тѣзи дребни селски стопанства вече 30—40—50 души повече, които сѣ готови да приложатъ труда си, а нѣма къде да го приложатъ.

Но въ същото време капиталътъ, изразяващъ се въ земята и особено въ живия инвентаръ, не е расълъ така, както сѣ расли свободнитѣ, незасти въ производството работници. И, наистина, въ 1906 г., ако на известна площъ земя сѣ се падали 100 добитѣка, то отъ 1906 до 1925 г. срѣдно е имало: биволи 86, волове 101, коне едва 79. По отношение биволитѣ има намаление съ 28%, по отношение конетѣ — съ 21%, по отношение воловетѣ има увеличение само 1%; значи въ 1925 г. е имало 101, волове, а коне — само 79. Но понеже по-голѣмата частъ отъ работния добитѣкъ е волове и биволи, волове и крави — цифрата е обща за единитѣ и за другитѣ — очевидно е, че намалението по отношение биволитѣ е голѣмо, съ 25%, а по отношение воловетѣ има увеличение само съ 1%. Общо е намалението на работния добитѣкъ съ 23% отъ 1906 до 1925 г.

Г. г. народни представители! Поради нарастването на населението въ България, което, при една и съща площъ, е стигнало вече на 5½ милиона души — население, което въ 1905 г. бѣше едва 4½ милиона души — и поради наследствения режимъ у насъ, който дава възможностъ да се разпарцелиратъ голѣмитѣ стопанства на малки парчета, които по-рано сѣ били, както казахъ, по 5 декара на парче, земята се намалява все повече и повече у насъ, а същевременно се увеличава гъстотата на населението. Това, безспорно, е едно отъ условията, което абсолютно налага и изисква да се минава къмъ другия родъ на стопанисване, къмъ интензивното производство, къмъ интензивното обработване на земята, а не къмъ онова, което бѣше досега, така нареченото екстензивно производство. Ние имаме достатъчно трудови сили и имаме възможностъ, за една и съща земя, при подобренията, които ще трѣбва да се дадатъ на тази земя въ инвентаръ и въ редъ други подобрения, за които после ще говоря, има възможностъ, казвамъ, тия трудови сили да намѣрятъ приношение по такъвъ начинъ, щото не само 2 месеца презъ годината да работятъ, а другото време да не работятъ и да не можемъ да използваме тѣхната сила и тѣхната енергия, но да работятъ повечко време. И вмѣсто да се обработва, както това е въ нѣкои мѣста, особено въ планинскитѣ, само рѣжъ, ще се обработва на тая площъ, ако това е, разбира се, възможно следъ проучване, една друга култура, за обработването на която ще има нужда не отъ 19 надници, а отъ 50—100 надници, но въ замѣна на това, тя ще даде единъ доходъ, който, безспорно, ще може да покрие тия надници и ще може да задоволи нуждитѣ на тоя, който ще приложи своя трудъ.

Ето това е положението на нашето земледѣлско стопанство, което много добре се схваща отъ ръководнитѣ кръгове у насъ и за което се полагатъ всичкитѣ тия грижи, за които ще кажа нѣколко думи по-нататѣкъ, за да се постигне максимумъ производство при днешнитѣ условия.

Г. г. народни представители! Въ стопанскитѣ мѣроприятия, въ стопанскитѣ реформи ние не можемъ да чакаме резултати веднага; ние не можемъ да поискаме следъ година, две, три, веднага да се получи онова производство, което ние очакваме. Стопанскитѣ реформи изискватъ време; стопанскитѣ реформи не могатъ по никой начинъ да бждатъ предприемани отдѣлно отъ други мѣроприятия въ една държава, които сѣ насѣщни и безъ които не може да има

напредък и въ стопанството. Дотогава, докогато въ една държава нѣма достатъчно пѣтища, нѣма индустрия, нѣма промишлени центрове, които да бѣждатъ естествени и най-близки пазари на земеделскитѣ произведения, следователно, докогато нѣмаме осигуренъ пазаръ — единъ отъ важнитѣ елементи за едно по-големо производство — до-тогава и дума не може да става да се постигнатъ каквито и да е резултати отъ една реформена дейность по отношение увеличаване производството отъ земеделѣнието. Пазарътъ и производството сѣ тѣсно свързани и само така може да се обясни защо стопанскитѣ реформи въ много по-напреднали страни сѣ прилагани постепенно и сѣ една метода, която е дала резултати следъ дълги години. Голѣми, велики държави сѣ добила тоя напредъкъ, който иматъ сега въ земеделѣнието, следъ единъ опитъ и една работа отъ 40—50—100 г. Една велика Германия въ началото на миналото столѣтие е имала може-би същото земеделско стопанство, каквото сме имали и ние; и тя тогава е имала повече отъ 30—40% отъ своята обработваема площъ въ тѣй наречената черна или зелена угаръ, което е признакъ на едно екстензивно производство. Значи и тоя великъ народъ е оставялъ въ туй време голѣма частъ отъ своята земя да почива година, две, три, за да навакса необходимото, сама да се снабди съ хранителни сръдства, за да може да бѣде обработвана. Едва следъ 50 години виждаме земеделското производство, което не е било конкурирано още отъ Америка, да достига единъ просперитетъ, и когато се е явила американската конкуренция въ 1850 г., да спре своя прогресъ, за да започне отново да просперира, когато се създава промишлеността въ Германия, когато сѣ изникнали грамаднитѣ промишлени центрове като консоматори и близки пазари на това, което произвежда селото. И днесъ още въ Германия цикълътъ на реформитѣ въ земеделѣнието не е свършенъ; и днесъ още, както одева ви споменахъ, се правятъ позиви, като ония, които се сръщатъ навсякъде по изложбитѣ: „Германици, не забравяйте, че имате нужда да подготвите своята земя, за да не внесате храни за 5½ милиарда марки годишно, за 180 милиарда лева, както сте внесли миналата 1928 г.“ Ако стопанскитѣ реформи въ една Германия ставатъ така бавно, толкова по-бавно тия реформи могатъ да станатъ въ една останала назадъ и малка страна, обременена съ такива голѣми данѣчни тежести, каквато е България; толкова по-малко може да се възврънатъ силитѣ на нашата страна, когато надъ българскитѣ финанси, надъ разходитѣ има единъ канакъ, който ни е поставенъ отъ победителитѣ, или пъкъ отъ ония, които ни дадоха стабилизационния заемъ, а по-рано — заема за бѣжанцитѣ. Вие знаете, че миналата година и тая година нашитѣ разходи не могатъ да надминатъ повече отъ 7 милиарда лева. Въ кръга на тия 7 милиарда лева намъ е позволено да опредѣлимъ сръдствата за всичкитѣ нужди на държавата. Тия нужди сѣ грамадни, особено въ началото на политическото устройство на една държава. А въ първитѣ години, следъ катастрофалнитѣ войни и следъ вътрешнитѣ размирици, сръдствата за тия нужди често пѣти се поглъщатъ отъ разходи за създаване и запазване най-елементарното условие за всѣко едно производство, за всѣко едно стопанство — вътрешния редъ и миръ.

Току-що ви каза уважаемиятъ г. воененъ министъръ, че разходитѣ, които се правятъ за Военното министерство — и които споредъ него и споредъ хората, които той цитира, сѣ производителни — не даватъ мѣсто да се кѣса отъ тѣхъ. Има и други разходи, които тоже не могатъ да се намалятъ по никой начинъ: нито разходътъ за просвѣтата, нито разходътъ за правосъдието, нито разходътъ за полицията, нито разходътъ за народното здраве, нито всички разходи, които се съдържатъ въ другитѣ бюджетопроекти, можемъ съ нѣщо да накрѣнимъ, за да дадемъ на тоя бюджетопроектъ, който има да подкрепи най-важния клонъ отъ нашето национално стопанство — земеделѣнието. И затова азъ съмъ поддържалъ винаги — както миналата година, така и сега — че ние не можемъ да чакаме много, както и другитѣ малки и голѣми културни държави не сѣ чакали твърде много, отъ бюджетнитѣ си сръдства направо. Държавата съ бюджетнитѣ си сръдства може да начертае една своя политика, да я ръководи чрезъ единъ административенъ центъръ или чрезъ мѣстнитѣ самоуправителни тѣла, да дава примѣри, да има свои образцови стопанства, да има известни сервиси, но да даде възможность на отаѣлното стопанство да направи тая реформа, която е необходима — да мине отъ екстензивно къмъ интензивно производство — държавата съ своитѣ бюджетни

сръдства не може това да направи. Това ще го направятъ други фактори, други източници — преди всичко кредитътъ и капиталитѣ, които ще дойдатъ отъвън. Следъ малко азъ ще говоря и за това.

Че действително това е така, г. г. народни представители, ще видите отъ туй, че разходитѣ, които ние правимъ за земеделѣнието, по отношение общия бюджетъ на държавата не сѣ сравнително малки спрямо разходитѣ, които се правятъ въ другитѣ държави. Азъ ще ви дамъ данни, за да видите какво се дава въ нѣкои държави за Министерството на земеделѣнието, въ едни отъ които земеделѣнието е много напреднало, а въ други е като у насъ. Ще дамъ сведения за тия държави, бюджетитѣ на които съмъ ималъ възможность да прегледамъ въ Министерството на финанситѣ и Министерството на външнитѣ работи, където ги иматъ. Египетъ при общъ бюджетъ 40.170.052 египетски лири, за министерството на земеделѣнието дава 1.167.712 египетски лири, равни на 770 милиона български лева, или 1/39 частъ отъ общия бюджетъ. Една голѣма частъ отъ него — около 1 милионъ лири, или 670 милиона български лева, отива за опититѣ за култивирането на памука.

Ромъния, при общъ разходенъ бюджетъ за 1927/1928 г. отъ 33.390.000.000 леи, за министерството на земеделѣнието дава само 900 милиона леи, което представлява 1/33 частъ отъ общия бюджетъ на Ромъния.

Италия, при общъ бюджетъ на държавата за 1928/1929 г. отъ 18.873.000.000 лирети — една лирега има 7½ български лева — за министерството на народното стопанство, въ което влиза търговия, индустрия и земеделѣние, дава редовни разходи 141 милиона и извънредни 54 милиона — всичко 195.306.266 лирети, което прави около 1 милиардъ 420 милиона български лева или 1/66 частъ отъ общия бюджетъ на Италия.

Франция презъ 1929 г. има общъ разходенъ бюджетъ 45.366.000.000 французски франка, а за министерството на земеделѣнието харчи 497.730.000 французски франка, или 2 и половина милиарда наши лева — 1/66 частъ отъ общия бюджетъ.

Полша има презъ 1929/1930 г. общъ разходенъ бюджетъ 2.809.274.708 злоти. Една тѣхна злота се равнява на 15½ български лева. За министерството на земеделѣнието харчи 55.429.559 злоти, или 825.000.000 български лева — 1/31 частъ отъ цѣлия бюджетъ.

Швейцария има общъ разходенъ бюджетъ 350.925.000 швейцарски франка; за земеделѣнието харчи 18.200.000 швейцарски франка, около 500 милиона лева — 1/20 отъ цѣлия бюджетъ, сравнително най-много.

Чехословакия има презъ 1929 г. общъ разходенъ бюджетъ 9.569.907.596 чешки крони. Една чешка круна се равнява на около 4 наши лева. За Министерството на земеделѣнието харчи 245.632.288 чешки крони или 980.000.000 лева — 1/33 частъ отъ цѣлия бюджетъ.

България, при общъ разходенъ бюджетъ 6.274.840.000 л. а заедно съ бюджета на желѣзницитѣ и разнитѣ фондове 7.200.000.000 л., за Министерството на земеделѣнието харчи 478.366.140 л. — 1/15 частъ отъ цѣлия бюджетъ. Даже ако не се изразходватъ тия 478.366.140 л., пакъ нѣма да стигне 1/20.

Австрия има общъ разходенъ бюджетъ 1.477.618.963 шилинги, отъ които за министерството на земеделѣнието харчи 40.889.580 шилинги, които сѣ равни на 800.000.000 български лева — 1/33 частъ отъ цѣлия бюджетъ.

Виждате, прочее, г. г. народни представители, че България при своитѣ скромни сръдства харчи за земеделѣнието много по-големъ процентъ отъ общия си бюджетъ, отколкото която и да е друга страна. Отъ 170.000.000 л., колкото се харчеше за Министерството на земеделѣнието презъ 1923 г., днесъ се харчатъ кръгло 470.000.000 л. Нека ви кажа, че освенъ сръдствата, които се даватъ съ бюджетитѣ за Министерството на земеделѣнието, се харчатъ и други суми за повдигането на нашето земеделско производство — чрезъ извънреднитѣ кредити, както и чрезъ заема за настаняване на бѣжанцитѣ. На бѣжанцитѣ селски стопани, които се настаняватъ отъ бѣжанския заемъ, се даватъ освенъ 50 декара земя и инвентаръ, живъ или мъртавъ, и семена, за да се препитаватъ съ своя трудъ. За бѣжанцитѣ сѣ парцелирани 1.121.247 декара земя, а сѣ раздадени 863.074 декара. За измѣрването на тѣзи земи и за пресушаването имъ сѣ похарчени 375.532.760 л.; ще бѣждатъ пресушени и други 180.000 декара земя. Около 350—400 хиляди декара нова площъ земя ще бѣда дадена, за да се допълни цифрата 1.121.247 декара. На тия бѣжанци сѣ да-

дени 207.300.000 л. за купуване на инвентаръ, добитъкъ и семена.

Вънъ отъ това вамъ е известно, че не преди много време Министерството на земледелието внесе единъ законъ за голъми мелiorации въ долината на р. Марица. Първата мелiorация ще биде оросяването на басейна на р. Тополница чрезъ баража при Мжтивиръ. Съ този законъ се разреши на Министерството на земледелието да сключи единъ заемъ отъ 250.000.000 л. и да започне тия мелiorации, които ще се извършатъ въ нѣколко години. Това сж пакъ сръдства, макаръ и извънредни, които се харчатъ за онази целъ, която си е поставило днешното управление — повдигането на земледѣлското производство. Като се ороси Пазарджишкото поле, ще се добие максимумътъ отъ това плодородно поле, което сега, поради невъзможността да се оросява, е почти пустошъ.

Трѣбва да се иматъ предъ видъ и сръдствата, които се харчатъ отъ скотовъднитѣ фондове и които наближаватъ 30.000.000 л. Най-сетне трѣбва да се иматъ предъ видъ и малкото сръдства, които се харчатъ отъ самоуправителнитѣ тѣла.

Та, вънъ отъ сръдствата, които се даватъ на Министерството на земледелието съ редовния бюджетъ за повдигането на земледѣлското производство, миналата и тази година сж похарчени още 1 милиардъ и нѣщо пакъ за повдигането на земледѣлското производство. Този 1 милиардъ е похарченъ за настаняването на 35.000 бѣжански семейства, като имъ е дадено не само работна земя, но и сръдства, за да я обработватъ, както и за голъмитѣ мелiorации, които се предприематъ отъ министерството пакъ съ целъ да се повдигне нашето земледѣлско стопанство.

Г. г. народни представители! Азъ казахъ, че това, което държавата дава съ сегашния бюджетъ, е максимумътъ, който може тя да даде; повече отъ това и да искате да дадемъ, нѣма отъ къде да вземемъ. Въпрѣки настойчивитѣ искания на уважаемия г. министъръ на земледелието, който знае много добре нуждитѣ, бюджетарната комисиия не бѣ въ състояние да увеличи бюджета му, нито Парламентътъ ще има възможността да го увеличи предъ видъ тавана, който е поставенъ на общия разходенъ бюджетъ.

Г. г. народни представители! Споредъ мене разковничето, най-могъщото сръдство, което ще внесе въ дребното селско стопанство животъ, елексиръ, което ще даде увеличение на производството и на националния доходъ, това е да се даде на частнитѣ стопани леснодостъпенъ и евтинъ кредитъ. Отъ гдѣ ще се черпи тоя кредитъ, г. г. народни представители? За частие, рѣдко сж странитѣ, като България, която има единъ мощенъ банковъ институтъ, който отъ дълги години е крепилъ съ кредитъ българския дребенъ стопанинъ, и за въ бъдеще имаме всичкото основание да вѣрваме, че ще го подкрепя още повече, за да му даде възможностъ да постигне онова, което всички искаме — да увеличи своето производство. Тоя банковъ институтъ, г. г. народни представители, е Българската земледѣлска банка. Тая банка, основана още въ 1864 г., като сиротски каси, днесъ е единъ грамаденъ, единъ голъмъ финансовъ институтъ. Земледѣлската банка бѣше твърде много разслабена отъ войнитѣ, особено следъ спадането стойността на нашата национална монета и трѣбваше следъ войнитѣ постепенно-постепенно да се съвземе. Днесъ тя е стъпила доста здраво на краката си и може да изпълни оная задача, която ние ѝ възлагаемъ и ще ѝ възлага всѣко едно правителство.

Въ 1912—1914 г. — нормални предвоенни години — Българската земледѣлска банка бѣше стигнала въ своитѣ активи до 155.000.000 златни тогавашни лева; днесъ нейнитѣ активи достигатъ цифрата 146.000.000 златни лева. Въ 1924 г. активитѣ ѝ сж крѣгло 2.000.000.000 л., въ 1925 г. — 2.264.000.000 л., въ 1926 г. — 2.588.000.000 л., въ 1927 г. — 2.775.000.000 л., въ 1928 г. — 4.325.000.000 л. крѣгло, отъ които 583.690.000 л. нейни собствени сръдства, а останалитѣ — разни влогове. Тази цифра, обрѣната въ златни довоенни лева, както казахъ, прави около 146.000.000 л. Значи, още не е достигната цифрата отъ 1914 г., но на пѣтъ сме, г. г. народни представители, да я стигнемъ. Систематическото увеличение на собствени сръдства на банката, чрезъ увеличаването на нейния капиталъ съ сръдствата, които ѝ се дадохъ отъ стабилизационния заемъ — 500.000 английски лири, както знаете — чрезъ прехвърлянето въ Земледѣлската банка на голъма частъ отъ смѣткитѣ, които бѣха въ Народната банка, а именно смѣткитѣ по опестовнитѣ каси, възлизати на около 500.000.000 л., смѣтката на фонда за кооперативенъ строежъ

на училища и други още смѣтки — всичко туй допринесе за увеличаване на нейнитѣ сръдства. Поради намаляването лихвата на влоговетѣ, които сж въ Българската народна банка, голъма частъ и отъ сръдствата на другитѣ фондове, които днесъ стоятъ тамъ, по силата на специални закони, съ течение на времето, съ измѣняването на тѣзи закони — защото не може да се оставятъ разнитѣ фондове да стоятъ тамъ безъ лихва или съ нищожна лихва отъ 1 или 2% — пазителитѣ на тѣзи фондове ще трѣбва да се загрижатъ за тѣхното по-добро използване и за тая целъ ще ги внесатъ въ Земледѣлската банка. Не е далечъ времето, казвамъ, когато сръдствата на Земледѣлската банка ще надминатъ твърде много цифритѣ, които азъ ви цитирахъ, и тогава тя ще има възможностъ да изпълни задачата, която ѝ възлагаемъ и изпълнението на която ще донесе онова, което ние желаемъ за повдигането на нашето земледѣлско производство.

Г. г. народни представители! Съ увеличаването сръдствата на Земледѣлската банка дава се възможностъ да се достави на дребното българско селско стопанство онаа храна, която му е тѣй необходима, отъ леснодостъпенъ кредитъ, за какъвто досега не можеше и да се мисли. Кредитътъ, който досега можеше да проникне тукъ-таме въ селско-стопанскитѣ сръди, бѣше или твърде скѣпниятъ лихварски кредитъ, или нищожниятъ кредитъ отъ държавнитѣ банкиви учреждения, или кредитътъ, може-би още по-малкъ, на кооперативнитѣ организации. Земледѣлскитѣ кооперации, които въ една страна като нашата, съ дребно земледѣлско стопанство, има да играятъ голъма роля въ бъдещето, съ онаа организация, която е въ основата имъ — понеже поради Райфайзеновия имъ типъ тѣ не сж могли да се основаватъ освенъ на кредита, който ще могатъ да получатъ срещу имотитѣ на тѣхнитѣ членове — не сж могли да иматъ она кредитъ, който имъ е билъ необходимъ, защото не могатъ да го взематъ отъ никѣде другаде, освенъ отъ Земледѣлската банка, а тая банка не разполагаше съ сръдства, за да имъ го даде. Напоследъкъ, поради усилването на своитѣ сръдства, тя увеличава този кредитъ: докато преди 3—4 години тя е раздавала 300—400 милиона лева, тая година тя е раздавала на повече отъ 1.400 земледѣлски кооперации надъ 1.200—1.300 милиона лева. Очевидно тя върви по пѣтя на увеличаването на този кредитъ, а туй увеличаване дава възможностъ, щото този кредитъ съ евтина лихва да биде леснодостъпенъ. Вие знаете съ какви тежки лихви ставаха досега пласментитѣ въ тая областъ отъ обикновени лихвари, които, споредъ даннитѣ на Земледѣлската банка, днесъ сж прѣснали повече отъ 500—600 милиона лева въ дребното селско стопанство. Тѣзи 500—600 милиона лева трѣбва, на първа рѣка, да бждатъ измѣстени чрезъ кредитъ отъ Земледѣлската банка. Но освенъ тѣхъ ще бждатъ нуждни още най-малко 3—4 милиарда лева, за да се покрятъ първитѣ, най-елементарнитѣ нужди на земледѣлското производство за увеличаване на оборотния капиталъ въ него, било за да може селскитѣ стопанинѣ да си направи селско-стопански сгради, било да си набави по-добъръ добитъкъ или орждия и другъ инвентаръ — такива, кавито ги препорѣчва Министерството на земледелието и които сж абсолютно необходими за селско-стопанската техника — нѣща насѣщни, безъ които не може да има и увеличаване на производството.

Тоя леснодостъпенъ кредитъ, чийто лихвенъ процентъ за нѣколко години само отъ 20—30 и повече на сто спадна, г. г. народни представители, на 15—16%, и въ държавнитѣ банкиви учреждения — на 10 и 12%, а въ кооперативнитѣ организации вече не надминава 12—13%, е най-силниятъ лостъ, на който ще се опремъ за постигане на исканитѣ резултати отъ политиката, която се провежда отъ Министерството на земледелието. Изразенъ тоя кредитъ особено въ дългосрочни заеми, въ ипотечни заеми — ето решението на голъмия проблемъ, за който навсѣкѣде и всички говорятъ. А въ тоя пѣтъ вече върви Земледѣлската банка, и ако тая година тя е могла да даде ипотечни заеми за 77.000.000 л., вие ще видите въ нейния отчетъ, че тя се е подготвила и е съобщила на клоноветѣ си, какъво за 1929 г. тѣ ще могатъ да разполагатъ съ сръдства за ипотеченъ кредитъ въ размѣръ на 500.000.000 л. Г. г. народни представители! Въ една само година да се хвъркне отъ 77 на 500 милиона лева ипотеченъ кредитъ, който Земледѣлската банка е вече готова да раздаде презъ текущата година, това показва въ какъвъ темпъ се крачи къмъ постигането на онази задача, която сме си поставили. Резултатитѣ не могатъ да бждатъ освенъ положителни, резултатитѣ не могатъ да бждатъ само ободрителни. И всѣки,

който има възможност да прочете доклада на тая банка и да види, какво се върши, сь радост ще констатира, че България стъпва въ нормални условия, при които капиталът, който се бои оть размирни времена, който се бои оть несигурност на националната монета, но който е тъй могъщъ и необходимъ като единъ оть най-важнитъ елементи за производството, макаръ и въ дребното селско стопанство, нахлува вече въ България и, раздаденъ чрезъ държавнитъ кредитни учреждения, ще даде възможност да се постигне онова, което целимъ. И наистина, г. г. народни представители, ако този, който има живи сили — труда си — е готовъ да го приложи, и ако ние можемъ да го подкрепимъ сь оборотенъ капиталъ, за да си купи било земя, било инвентаръ, било семена, той ще бжде въ състояние да иззара не само туй, което ще вземе въ кредитъ и да плати 10 или 12% за лихва на паритъ, които е взелъ, но и за себе си, и за държавата. Лостътъ на съвременното производство — и индустриално, и земеделско — навсѣкѣде, въ цѣлия свѣтъ, е кредитътъ. Никѣде почти въ производството не си служатъ сь свои собствени срѣдства, освенъ въ голѣми стопанства, и то голѣми капиталисти. Никѣде нѣма да намерите индустрия, която въ грамаднитъ нейни фабрики, въ голѣмитъ нейни предприятия, да си служи сь собствени срѣдства. Само миналата година Народната банка е раздала повече оть 400.000.000 л. на нашитъ индустриалци, и нека отбележа, че нашата индустрия презъ последната година отбелязва единъ прогресъ, който може само да ни радва. Тя не само е свързана сь нашето земеделско производство, не само преработва суровитъ продукти на това производство, но има възможност да прибере въ себе си излишната работна рѣка, която, поради липса на земя, поради липса на възможност да се прилага въ селата, трѣбва да отиде да търси мѣсто, за да се приложи, въ градоветъ. Тая излишна работна рѣка, която явно се забелязва и която, както ви говорихъ, се увеличава оть день на день, ще се прибере въ фабрицитъ, въ индустрията. И затова успѣхътъ, който тая индустрия е показала въ последната година въ това отношение, не може освенъ да радва всички ни, както и всѣки български държавникъ и общественикъ, който милѣе за преуспѣването на своето отечество.

Сѣщото е, г. г. народни представители, и въ селското стопанство, ако има възможност да се даде тамъ този кредитъ, за който азъ ви говорихъ. Той ще дойде. И ако тукъ е мѣстото да се отбележи голѣмата полза и голѣмото значение, което изиграха двата заема — бѣжанскитъ и стабилизационнитъ — само този, който може да чете цифритъ, само този, който може да види какво се прави въ нашето дребно земеделско стопанство, въ нашата индустрия, въ ония производствени клонове на нашето стопанство, оть които черпимъ националния доходъ, само той ще ви каже оть какво действително грамадно значение сѣ сумитъ, който влѣзхоа чрезъ тия заеми, не само за да се стабилизира нашата национална монета, но и да се създаде довѣрие, кредитъ на тая монета въ външния свѣтъ и довѣрие за stabilitетъ на самата държава, което именно е най-елементарното, най-нуждното и първото, следъ което започва притокътъ на капиталъ било оть заеми, било оть спестени частни срѣдства.

И наистина, г. г. народни представители, презъ 1928 г. навсѣкѣде се отбелязватъ спестявания, спестявания не само въ нашата спестовна каса, които достигатъ до 500 милиона лева, спестявания не само въ нашитъ кооперативни организации — земеделски кооперации, популярни банки и др. — които достигатъ до единъ и половина, два милиарда, но спестявания, мѣстни и външни, и въ частни кредитни учреждения, които достигатъ кръгло до 9.350.000.000 л., когато въ каситъ на тия учреждения преди 4-5 години, презъ 1924 г., е имало кръгло 2 милиарда влогове. Това е една грамадна цифра, която може да се обясни само сь обстоятелството, че следъ двата заема, като се стабилизира нашата монета, този, който оть чужбина ще внесе своитъ срѣдства у насъ, вече е сигуренъ, че тѣзи срѣдства нѣма да бждатъ изложени на рискъ, когато се пласиратъ въ индустрията и въ селското стопанство, че тѣ нѣма да се превърнатъ въ една обезценена монета и че нѣма по такъвъ начинъ той да бжде изправенъ предъ голѣмия рискъ неговитъ срѣдства да пропаднатъ.

Д. Дрънски (д): Защо не се дава свобода на камбиалнитъ сѣлки, щомъ е стабилизирана националната монета?

Р. Василевъ (д. сг): Ще Ви отговоря. — Г. г. народни представители! Съгласно протокола на финансовия коми-

тетъ, одобренъ оть Съвета на Обществото на народитъ, при отпущането на стабилизационния заемъ България посъ ангажментъ при новото управление на Народната банка, шестъ месеци следъ сключването на заема, да се позволи въ страната свободниятъ пазаръ на чужди девизи. Обаче въ сѣщата тази клауза, която постановява вдигането монопола на търговията сь чужди девизи, изрично е казано, че времето на вдигането на монопола при все това зависи оть взаимното уговаряне между Народната банка и представителя на Обществото на народитъ. Но вдигането на монопола, г. г. народни представители, не може да стане изведнѣжъ. Не че банката ще пострада, не че нейнитъ девизи веднага ще изчезнатъ, но вдигането на монопола изведнѣжъ може на първо време да причини известни щети на банката, които не е необходимо да се дадатъ и могатъ да се избѣгнатъ. Вдигането на монопола е абсолютно необходимо и то ще дойде, но банката не го прави веднага, а минава презъ единъ преходъ на постепенно вдигане, като още отсега дава възможност на частнитъ лица да закупуватъ чрезъ частнитъ банки девизи на суми до известенъ размѣръ. Това не прѣчи, разбира се, да се заобикаля нейното желание и по този начинъ да се смѣта, че фактически монополътъ днесъ е вдигнатъ. Ако, споредъ публикуваната вчера и завчера въ вестницитъ нова преходна наредба за вдигането на този монополъ, едно лице има възможност да купи до 100 хиляди лева чужди девизи, то може да повтори тази сѣлка чрезъ разни лица много пѣти, и фактически днесъ да се намираме предъ единъ режимъ на свободна размѣна на чужди девизи. Само че борсовитъ спекули, при които могатъ да се причинятъ щети, за да се избѣгнатъ тия щети, ще бждатъ забранени още известно време, съгласно тази нова преходна наредба. Но тази наредба, както казахъ, фактически значи вдигане на монопола, щомъ позволява да се купуватъ чужди девизи до 100 хиляди лева, защото всѣки единъ има възможност да си купи колкото ще пѣти по 100 хиляди лева чужди девизи за износъ.

Но този, който помни положението на държавата и на държавнитъ финанси, както и положението на банковия пазаръ и лихвения процентъ преди 4-5 години, презъ 1924/1925 г., и който знае, че лихвениятъ процентъ днесъ въ повечето случаи въ частнитъ банки не надминава 11—12%, въ държавнитъ кредитни учреждения вече е 10%, а въ Народната банка е 9%, и когато пренеми, че това е резултатъ на двата заема, които сключихме, и който, при това, си даде смѣтка за влиянието въ нашето производство и въ селското стопанство на тия заеми, влияние, което се изразява въ тѣзи цифри, които ви прочетохъ за пласмента на Земеделската банка още въ първитъ години следъ влизането въ страната на срѣдствата оть тия два заема, той ще каже думата си обективно за голѣмото значение на тия срѣдства, които се внесоха въ България. И азъ се питамъ: какво щѣше да бжде положението на тая нещастна страна, ако не бѣхме сключили тѣзи два заема, ако нѣмахме тия срѣдства оть тѣхъ? Никой не може да ме убеди, че ние можехме чрезъ каквито щете монополи не, но дори и да заключимъ въ каситъ си чуждитъ девизи, да запазимъ тѣзи девизи, че досега тѣ нѣмаше да изчезнатъ и че българскиятъ левъ, националната монета не щѣше да се катурне сь десетици пѣти и да настѣпи пълна катастрофа, обезценяване на националната монета, това, което стана въ други страни. Никой не може да ме убеди, че това не щѣше да бжде послѣствието, ако въ страната не бѣха влѣзли тѣзи срѣдства. При тия разходи въ държавата, при тия търговски балансъ, който имаме, и при нуждитъ на държавното и частното стопанство, дайте си смѣтка, г. г. народни представители, какво щѣше да бжде положението безъ срѣдствата, които влѣзхоа въ българската държава оть тѣзи два заема, които срѣдства дадохъ възможностъ, покрай тѣхъ, да влѣзатъ въ страната тия милиарди, близо десетъ, за които ви говорихъ, частни срѣдства било оть вънъ, било оть спестявания и да се прѣснатъ въ нашето стопанство, да го подпомогнатъ и да му дадатъ животъ, за да може наистина да имаме онова производство, за което говоримъ.

Г. г. народни представители! Земеделската банка сь срѣдствата, които ѝ дадохме и сь кредита — забележете — който ѝ дадохме чрезъ увеличаването на нейния капиталъ и чрезъ възможността да има такива активи, за които азъ ви говорихъ, казвамъ, Българската земеделска банка подкрепи една голѣма частъ оть българското население и дребното селско стопанство поради настѣпилитъ стихии въ нашата страна сь близо 200 милиона лева. Тя е похарчила

за подпомагане на пострадалите поради земетресението селски стопанства в Южна България стотици милиона; тя е подпомогнала с близо 140—150 милиона лева пострадалите стопанства от суша, от измръзване, поради големите снежни нави миналата година. И тази година, поради големите измръзвания в някои места на страната, при невъзможността на стопанина на едно дребно селско стопанство, който няма средства, който едва изкарва своето препитание, да се снабди с средства, за да възстанови измръзналото, Земледелската банка ще му се притече на помощ, и може би стотици милиони лева ще отидат. Тя може да даде тия средства, защото на 31 декември 1928 г. нейните налични средства са 968 милиона лева; тя е в състояние да се притече на помощ веднага на нуждаещото се население.

Г. г. народни представители! Освен тия оборотни средства, които са тъй необходими за засилването на производството на нашето дребно селско стопанство, на селския стопанин са необходими и знания по земеделие. Ето тук е нужна вече интервенцията на държавата чрез една политика да увеличи тези знания. Защото, колкото и много средства да сме разположили да дадем, да сме в състояние да ги дадем, ако този, комуто ще дадем тия средства, за да си набави едно модерно земеделско оръдие, една модерна машина, въобще един модерен земеделски инвентар, за да може да обработва с него земята; ако този, комуто ще дадем тия средства, за да си направи модерни сгради, такива каквито селското стопанската техника изисква; ако този, комуто ще дадем тия средства, трябва да си набави и добитък, и сортове семена, и т. н., не е в състояние сам да използва тия средства, няма най-елементарните познания по земеделие — всичко ще бъде напразно. Едното без другото не може. Стопанските мероприятия, които предприема министерството за модернизиране на нашето земеделие, имат тясна връзка не само с средствата за снабдяване на нашето селско стопанство с инвентар и всичко, което му е необходимо, но и с снабдяване самия селски стопанин с знания по земеделие.

Тия знания по земеделието, г. г. народни представители, ще бъдат дадени не само чрез просвещата в училищата; не само чрез специалните професионални училища; не само чрез разните курсове, които ще урежда министерството и неговите подведомствени органи, които всяка година все повече и повече се увеличават; не само чрез програмите на промишлените училища; не само с непосредствената практическа работа на техниците и агрономите, които над главата на самия стопанин на неговата нива ще му показват как да оре с плуга, как да си служи с браната, как да манипулира с култиватора и пр. и пр. — тия знания българският земеделски стопанин ще ги добие и с постепенното повдигане на неговата култура във всяко едно отношение. Културният човък по-лесно може да придобие, да асимилира известни знания, отколкото малокултурният. С нарастването на общата култура, чрез самопомощ, давана от разните дружества, които подемат инициативата на държавата, самият земеделски стопанин ще бъде нашироко подпомогнат във добиването му с земеделски знания. Затова вие ще видите, г. г. народни представители, в покултурните страни, макар и малки, като Дания, Швейцария, Белгия и другаде, държавата действително да се грижи за това образование. Един голък дял от дейността за насаждане на знания по земеделието има частната инициатива, отделните земеделски дружества. Сигурно, аз не се съмнявам, такива ще има и у нас с постепенното общо културно повдигане на българина, на българския земеделец. И към там ние вървим.

От друга страна не по-малко значение има, г. г. народни представители, стопанските реформи в земеделието да бъдат проведени с една системност. Там най-малко шаблонът е приложим. Това, което вирее в Италия или в Дания, у нас може да не вирее. Необходимо е подробно, систематично проучване на условията в разните части на страната ни. Необходимо е, чрез тъй нареченото опитно дѣло, поставено върху една солидна основа — една от големите цели на Министерството на земеделието с новия закон за опитните и контролни институти — да се проучи и последният кът на нашето отечество, да се създаде тъй наречената отечествена почвена география, преди всичко да се даде възможност чрез тия опитни институти да се добият всички необходими знания, всяка местност да е изпитана, да се знае

при какви условия в даден момент каква култура може да даде най-добър плод и най-добър доход. Всичко това трябва да бъде самобитно, на местна почва извършено. Примърът и опитът на културна Европа непременно ще трябва да бъде проведен и приложен у нас. И ако ние, като имаме пред вид само това, което се върши в другите културни държави в Европа, се увличем в мероприятията и реформите, които тъй прилагат, несъмнено е, че ще станат грешки, несъмнено е, че ще се постигнат обратни резултати; даже може да се попречи на истинската реформена дейност, която иначе е проведена, макар по-бавно, ще даде по-добри резултати.

Ето защо в туй отношение налага се по-голяма съобразителност, по-малко увличения. Тогава и резултатите ще бъдат много по-добри, отколкото ако ние, преди да проучим условията у нас, преди да сме добре гарантирани с резултатите, които са дали на местна почва изучаванията на нашите техници, пристъпим в голем мащаб към реформи, към мероприятия, които могат да компрометират самата задача, която се преследва с приложението на тия мероприятия.

Г. г. народни представители! Освен знанията, които ще трябва да се насаждат у дребния селски стопанин, каквото е нашият, от големо значение е да бъде осигурен плодът на тия стопанин. Никакъв друг голък импулс за едно по-големо производство няма да намърим у кой да е стопанин, от импулса, който ще му даде един благоприятен резултат от неговата дейност. Ако има един пазар, който може да погълне веднага неговото производство и да го погълне срещу достатъчна, завидна цена, която да покрива най-елементарните разходи, които тия селски стопанин е направил, бъдете уверени, че увеличението на това производство ще дойде много по-бързо, отколкото ние предполагаем.

Аз съм споменавал и друг път, ще приповторя и днес примѣра за съзването у нас на тютюните, с пашкулното производство по-рано, пак и с други някои производства. Тогава, когато нашият земеделец е могъл да научи, че производството на известна култура може да възнагради неговия труд десеторно от това, което той получава с произвеждането само на зърнени храни, той веднага е захвърлял настрани зърнените храни и се е хвърлял в обработването на новата култура. Достатъчно беше конюнктурата, създадена временно от войната между Гърция и Турция, които не можеха тогава да задоволяват европейския пазар с тютюни; достатъчно беше да се намѣри пазар за нашите тютюни с цени, които у нас не се и сѣнуваха даже — докато навремето за по-доброкачественият тютюн цената беше едва 30—40 златни стотинки, през 1922/1923 г. достигна до 50—60 л. на килограм най-доброкачествени тютюни — за да се покрият грамадни български полета — повече от 600—700 хиляди декара — с тютюнева култура, за да се усвои у нас култивирането на тютюна, неговото обработване, неговото събиране. Обаче свърши се войната, зае се тия пазар, в който по-рано отиваха гръцките и турски тютюни, пак от възобновеното гръцко и турско тютюнево производство, и за нашите доброкачествени тютюни нямаше пазар, техните цени спаднаха твърде много, износът на тютюна се пресече и по-нататък никой у нас не го обработваше.

Навремето, още в 1895/1896 г., в България черници се садѣха доста и пашкулното производство беше стигнало 2 милиона и нещо килограма. Към 1900 г., поради спадане твърде много на цените на пашкулите, не само отведнѣж се спре производството на пашкули, но почнаха да се унищожават даже и черничевите градини. Едвам напоследък, пак поради повишение цените на пашкулите, у нас започна бързо да нараства производството на пашкулите и тази година имаме един износ на пашкули за 200—250 милиона лева.

Сщото беше, г. г. народни представители, и с розата. Докато розовото масло намираше навремето пазари с много хубава цена, неговото производство посочваше един голък успех; обаче при едно спадане на цените, пак преди 15—20 години, преди войната, производството на рози отслабна, запущаха се даже и розовите градини, за да бъдат възобновени след войните; и сега систематически се увеличава производството на рози. Миналата година имаме един износ на розово масло от 240 милиона лева по една твърде хубава цена.

Всичко това показва, че вѣн от другите грижи, които трябва да има държавникът, които трябва да има управ-

лението и специално Министерството на земледелието, за повдигане на нашето земледелско производство, една от важните грижи трябва да бъде и тая — да се осигурят пазари за земледелските произведения, да се осигури трудът на производителя.

Тукъ, г. г. народни представители, ще трябва да се спра на пазарите, които има България за износ на своите земеделски произведения. Отъ сведенията, които имаме въ последните години, се вижда, че тия пазари отчасти сж измѣстени. Износътъ ни за Австрия презъ 1927 г. е възлизалъ на 1.057.000.000 л., а презъ 1928 г. спада на 915.000.000 л.; износътъ за Германия презъ 1927 г. е възлизалъ на 1.528.000.000 л., а презъ 1928 г. достига 1.740.000.000 л.; износътъ за Гърция, докато презъ 1927 г. е билъ 981.000.000 л., презъ 1928 г. спада на 502.000.000 л.; за Италия — презъ 1927 г. е билъ 485.000.000 л., а презъ 1928 г. нараства на 686.000.000 л.; за Франция — презъ 1927 г. е билъ 382.000.000 л., а презъ 1928 г. спада на 349.000.000 л.; за Румъния — отъ 46.000.000 л. презъ 1927 г. се качва на 131.000.000 л. презъ 1928 г.; за Полша отъ 49.000.000 л. се качва на 286.000.000 л.; за Турция отъ 172.000.000 л. се качва на 297.000.000 л. и т. н., следватъ по-дребни цифри за износа въ другите държави.

Очевидно е, г. г. народни представители, че главните консоматорки на нашите земеделски произведения сж Германия, Австрия, Гърция, Италия, Турция и Франция. Съ тия държави — освенъ съ Турция — ние имаме търговски договори; имаме временни спогодби съ клаузата на най-облагодияствуваната държава. А наложително е България по-скоро да си осигури тѣзи пазари, докато не е измѣстена отъ други. Защото, при голѣмата конкуренция на голѣми американски производители, ние рискуваме скоро да бждемъ измѣстени отъ тия пазари, както бидохме измѣстени на турския и отчасти на гръцкия, най-близки до насъ. Необходими сж търговски договори, особено съ тия държави, които внасятъ у насъ. Напр., Германия прави единъ вносъ въ България почти равенъ на нашия износъ. Презъ 1928 г. Германия е внесла у насъ стоки за 1.494.000.000 л., Австрия — за 567.000.000 л., Италия — за 1.070.000.000 л. Ние сме при едно благоприятно положение да сключимъ търговски договори съ тия държави, които купуватъ наши храни и сѣщевременно внасятъ у насъ свои произведения, за да бжде фаворизирано нашето производство и да можемъ да запазимъ нашите пазари; и не само да ги запазимъ, но и да ги разширимъ. Това е отъ значение, г. г. народни представители, защото нѣмаме ли тѣзи пазари, не ги ли осигуримъ, рискуваме да бжде задушено нашето селско производство — както стоятъ сега неизнесени стотици хиляди килограма храни по гаритѣ, поради ниските цени на европейските борси — и по този начинъ да се отчае нашето земледелско население, да не произвежда повече отъ това, което е необходимо за него и да се лута къмъ коя култура да прибѣгне, на която ще може наистина да намѣри пазаръ. А когато има осигуренъ пазаръ за известни продукти, той вече не само спокойно ще работи, но и ще промишлява какъ да увеличи производството на тѣзи продукти.

Г. г. народни представители! За гарантиране на пазарите отъ голѣмо значение е да се направи продуктътъ конкурентноспособенъ, т. е. въ никой случай да не се обременява, било отъ държавата, било отъ самоуправителните тѣла, съ тежести, които да го правятъ по-скѣпъ на голѣмите европейски пазари.

Ето тукъ идвамъ на една мисълъ, която не веднѣжъ се е лансирала, било отъ министерската маса, било отъ депутатите на Демократическия съговоръ: политиката на днешното управление, да намалява до минимумъ и да се стреми даже да премахне съвършено износните мита и всички други тежести, трябва да се следва на всѣка цена отъ всички, не само отъ днешните, но и отъ бждещите управници. Е добре, съ разните износни мита, съ разните такси и бери, налагани отъ мѣстните самоуправителни тѣла, се заскѣпява продуктътъ, който ще отива на европейските пазари, и не може да бжде конкурентноспособенъ, ще бжде подбиванъ отъ ниските цени на другите продукти. Пълното премахване на износните мита трябва да бжде целта на всѣки управникъ въ нашата малка страна, за да може по такъвъ начинъ да подпомогне изнасянето на произведенията на този, когото ще поощрява за голѣмо производство.

И най-сетне, на трето мѣсто, трябва да кажа, че освенъ тѣзи мѣрки, налагатъ се — имаме изявленията на г. министъра на търговията, че въ този пѣтъ се работи — да се

помисли за поощрение на износа даже съ премии. Г. г. народни представители! Вамъ е известна системата на тѣй наречения дѣмпингъ. Въ известни страни, кѣдето голѣмите индустриални предприятия се задушватъ, поради голѣмата конкуренция и не могатъ да изнесатъ своите продукти, прибѣгватъ до увеличение цената на тѣзи продукти на мѣстния пазаръ, за смѣтка на което ги продаватъ на външния пазаръ на по-ниска отъ коштуемата цена, за да могатъ по такъвъ начинъ, при режима на голѣмите ограничения въ различните страни, да конкуриратъ мѣстното производство.

У насъ се налага поощрение износа и на индустриалните ни произведения, за което имаме достатъчно сръдства по новия законъ за насърчение на мѣстната индустрия. И въ известни случаи се успѣва, г. г. народни представители. Трѣбва да ви кажа, че отъ две години насамъ имаме вече износъ на българска захаръ. Българската захаръ се изнася навѣнъ на по-ниска цена, отколкото се продава на вътрешния пазаръ. Това става за смѣтка на консоматора въ България. Но нека признаемъ, че фабричното производство на захарта въ България е свързано и съ земеделското производство, съ производството на цвекло, което дава храна на около 200 хиляди души занимаващи се съ обработване на цвекловата култура. Значи, трѣбва да бжде подкрепенъ износътъ на захарта, за да можемъ да запазимъ тази индустрия, която иначе би се задушила, би умрѣла при конкуренцията на външния пазаръ отъ индустрии, каквато е, напр., чешката и други, които се стремятъ съ всички сили, съ системата на дѣмпинга да внасятъ въ България по-евтина захаръ, отколкото е българската. Може би ще стане нужда да прибѣгнемъ къмъ системата на поощрителни премии — не само къмъ намаляване на износните мита — и за други нѣкои култури, съ които премии да имъ дадемъ възможностъ да отидатъ въ чуждите страни.

Г. г. народни представители! Тукъ е мѣстото да се спремъ на единъ другъ много важенъ въпросъ. Развитието на земеделското производство е въ връзка съ развитието на промишлеността въ дадена страна и съ появяването на близки мѣстни пазари, до които да се стига лесно, къмъ които да има лесно достѣпни пѣтища, шосейна и желѣзопѣтна мрежа, особено за нѣкои отъ продуктите на земеделското производство, които сж така да се каже лесно повредими. Напр., не може да имате производство на млѣчни произведения, на масло, ако нѣмате близки пазари, които да поглѣщатъ, които да консумиратъ тия млѣчни продукти.

Отъ друга страна добрите пазари, преди всичко, и въобще вътрешните пазари сж отъ голѣмо значение и за други култури, които у насъ тепърва се зараждатъ. Отъ нашия миналогодишенъ търговски балансъ вие ще видите, че ние сме внесли текстилни произведения за 2.300.000.000 л.

Г. г. народни представители! Грамадна частъ отъ тѣхъ сж памучни произведения, а по-малка частъ — вълнени произведения. Ще ви кажа, че за този грамаденъ вносъ сръдно годишно се изнасятъ 150 милиона лева само за вълна, обикновена прана, влачена, дребъ отъ вълна и мека вълна; 50 милиона лева за вълнени прежди; 200 милиона лева за платове отъ чиста вълна; 40 милиона лева за суровъ памукъ; отъ 600 до 700 милиона лева за разни видове памучни прежди; 400 милиона лева за памучни платна, а останалите 2 и половина милиарда лева за разни текстилни изделия: чаршафи, кърпи, дантели, шевици, конци за шевъ и пр. Основата на тия текстилни произведения е вълната. А вълната и памукътъ като първични продукти, въ известна частъ, се добиватъ у насъ. Но напоследъкъ у насъ се забелязва едно намаляване на овцитѣ и козитѣ. При последното преброяване е констатирано, че нашите овци и кози сж намалѣли съ близо 1 милионъ — отъ 10—11 милиона сж останали около 9.5 милиона. При тоя намаленъ брой на овцитѣ, които даватъ първия продуктъ на текстилната индустрия, ако ние не бихме могли да спремъ потока отъ вноса на вълнени произведения, трѣбва да се предприематъ всички мѣрки за намаляване вноса на ония произведения, чийто първиченъ продуктъ е памукътъ. Трѣбва да направимъ всичко възможно, за да се спре този потокъ, и по такъвъ начинъ 1 милиардъ и 600—700 милиона лева, които даваме за памукъ и памучни произведения, да си останатъ у насъ. Тогава ние ще намалимъ нашия вносъ, ще създадемъ възможностъ за увеличаване на нашия износъ и, следователно, нашиятъ балансъ ще бжде все по-положителенъ, а това, безспорно, ще бжде само отъ полза за нашето народно стопанство.

Вирѣ ли памукътъ у насъ? Ето единъ въпросъ, на който трѣбва да отговорятъ ония, които се интересуватъ отъ него.

Г. г. народни представители! Ние сме още въ периода на проучването на този въпросъ, макаръ че памукътъ у насъ се сѣе на много мѣста. Даже въ моя край, въ Варненско, се сѣе памукъ съ известенъ резултатъ и то отъ дълги години. Срѣдно ние произвеждаме у насъ 600—700 хиляди килограма памукъ годишно. Едвамъ миналата година количеството на мѣстния памукъ е стигнало близо 1 милионъ килограма. Въ известни райони по качество е твърде добъръ и даже надминава американския и австрийския памукъ. Все пакъ у насъ още не е направено едно добро проучване на памучната култура. Азъ имамъ известни сведения за резултатитѣ отъ опититѣ, които сж правени на нѣкои мѣста у насъ и ще ги цитирамъ на почитаемото народно представителство тъй, както ми сж дадени. Тия резултати за мене сж не само много настрѣнителни, но тѣ ми даватъ основание да сѣбтаиъ, че въ едно много близко време ние можемъ да постигнемъ онова, за което ви говорихъ — да спремъ потока на грамадия вносъ на памукъ и памучни произведения. Ние имаме доста фабрики, които могатъ да наситятъ мѣстния пазаръ съ памучни изделия, съ прежди и платна. Тия фабрики могатъ да покриятъ нуждитѣ на нашата страна, даже отъ дантели и басмантерия, ако имъ осигуримъ първичнитѣ продукти, като, разбира се, продължимъ да имъ оказваме покровителството по закона за настрѣнение на мѣстната индустрия.

Опититѣ, които сж правени въ гр. Чирпанъ съ разни видове мѣстенъ памукъ сж дали резултатъ до 37 кгр. на декаръ суровъ памукъ, отъ които 24 кгр. семе и 12 кгр. влакно. Памукътъ „Лонестаръ“ е далъ 27.7 кгр. суровъ памукъ, отъ които 18.5 кгр. семе и 9.2 влакно. Памукътъ „Ровденъ“ е далъ 38.7 кгр. суровъ памукъ, отъ които 25.3 кгр. семе и 12.9 влакно. Памукътъ „Акала“ е далъ 40.9 кгр. суровъ памукъ, отъ които 27.3 кгр. семе и 13.6 кгр. влакно.

Въ Садовското опитно поле памукътъ „Акала“ е далъ 58.6 кгр. суровъ памукъ, отъ които 28.4 кгр. семе и 30.2 кгр. влакно. Памукътъ „Лонестаръ“ е далъ 65.7 кгр. суровъ памукъ, отъ които 37.1 кгр. семе и 28.6 кгр. влакно. Памукътъ „Ровденъ“ е далъ 61 кгр. суровъ памукъ, отъ които 30.2 кгр. семе и 30.8 кгр. влакно. Мѣстниятъ памукъ е далъ 109.4 кгр. суровъ памукъ, отъ които 73 кгр. семе и 36.4 кгр. влакно.

Въ училището въ Хасково памукътъ „Ровденъ“ е далъ 41 кгр. суровъ памукъ, отъ които 27 кгр. семе и 14 кгр. влакно, а най-голямо производство е далъ памукътъ „Акала“: 59 кгр. суровъ памукъ, отъ които 35 кгр. семе и 21 кгр. влакно.

Това сж първитѣ опити у насъ съ памукъ. Но тамъ, където е добило 36—40 кгр. влакно и 30—40 кгр. семе на декаръ, това все не е малко. Влакното, което струва срѣдно 45—55, а даже 65 л. кгр., ще даде около 1.500 л. приходъ на декаръ. Също семето, което струва 5—6 до 10 л. килограмътъ, ще даде близу 500 л. доходъ на декаръ. Това прави 2.000 л. на декаръ. Но този доходъ е при началнитѣ опити, които се правятъ въ нѣкои мѣстности, като напр. по долината на р. Струма, на р. Марица, където мѣстата могатъ и трѣбва да бждатъ оросявани, за да може при нашия сухъ климатъ да получимъ една по-добра реколта памукъ. Разходътъ за оросяване на тия мѣста, ръководенъ отъ държавата и подпомаганъ отъ окръжнитѣ съвети, сѣщо и за по-голямъ мелiorации, ще бжде покритъ десеторно отъ ползата, която ще имаме отъ производството на памукъ. Но това производство ще трѣбва да го осигуримъ непременно и съ ограничителнитѣ мита на първични продукти, на суровия памукъ. И щомъ като тия ограничителни мита дадатъ възможностъ да се повиши цената на памукъ, бждете увѣрени, че на много мѣста въ България нашето население, като види опититѣ на техницитѣ, на агрономитѣ въ тия опитни участъци, които ще му посочатъ кое семе на памукъ да сажда на разнитѣ мѣста, за да получи по-добъръ доходъ, въ скоро време ще достигне едно производство на памукъ въ България повече отъ милионъ — два, три, четири милиона — и следъ нѣколко години съ това производство ще покриемъ нуждитѣ на нашитѣ фабрики, нуждитѣ на нашето население. По този начинъ въ скоро време нуждитѣ на нашия пазаръ отъ суровъ памукъ и отъ прежди ще бждатъ задоволени отъ мѣстното производство.

Г. г. народни представители! При тая възможностъ да задоволимъ съ мѣстно производство нашитѣ нужди отъ памучни произведения, вносътъ на които е близо $\frac{1}{2}$ отъ

цѣлия нашъ вносъ, повелителенъ дългъ е на всѣки единъ държавникъ — и азъ обръщамъ внимание на г. министра на земледѣлието, като вѣрвамъ, че той полага грижи въ това отношение — да се закупятъ достатъчно семена, да се направи всичко възможно, за да се постигне въ най-скоро време целта — да си произвеждаме достатъчно количество памукъ. Нека и ние като германцитѣ кажемъ на населението въ ония мѣстности, където може да вирѣе памукътъ: не забравяйте, че внасяме годишно за 2 милиарда лева памучни изделия, че тая вносъ въ края на краищата трѣбва да се спре, защото имаме възможностъ да произвеждаме достатъчно мѣстенъ памукъ. И колкото по-скоро спремъ потока на чуждия памукъ, толкова по-добре за нашето народно стопанство.

Не по-малко значение има, г. г. народни представители, спирането вноса на произведения, които се добиватъ отъ ленъ и конопъ. У насъ има природни условия за вирѣнето на тия култури, а имаме и фабрики за обработването имъ. Наложително е опититѣ, които се правятъ въ това направление, да бждатъ увеличени, за да добиемъ резултатитѣ, които очакваме. Нека най-напредъ завладѣемъ мѣстния пазаръ съ продукти, които можемъ сами да произвеждаме и да не допускаме земледѣлска България, въ която има възможности и условия за вирѣнето на първични продукти, да се пълни съ произведения отъ тия продукти, внесени отъ вънъ.

Г. г. народни представители! Не ще се спирамъ на други култури, които сж въ своя зародишъ у насъ. Ще се спра на лозовата култура, съ която се постигна известенъ успѣхъ. Тя трѣбва да бжде още поощрена. Въ тазгодишния бюджетъ се прави нѣщо въ туй отношение. Знаете, че отъ година—две имаме износъ на вино и грозде. Този нашъ износъ се увеличи, защото имаме близки пазари като Виена, Буда-Пеща, даже и Полша. Тазгодишна имамъ възможностъ да бесѣдвамъ съ единъ гостъ отъ Полша — кметътъ на града Варшава — който, трѣбва да кажа, се помина и да изкажа моитѣ съболезнования. При едно дълго пребиваване въ Варна той бѣше учуденъ отъ добритѣ сортове грозда, които вирѣятъ въ България, и ми казваше, че тѣ въ Полша и за киселото грозде, което у насъ даже и въ последния моментъ, когато се прибира гроздето, не се хвърля въ бѣчвитѣ, и за такова грозде тѣ даватъ стоици лева за килограмъ. И той се мъчеше да си отговори, по какъвъ начинъ може да се улесни износътъ на наше грозде въ Полша. И той пое ангажментъ да направи всичко възможно за улеснение тоя износъ въ Полша и Варшава. Той смѣташе, че при тия сортове, при това хубаво качество на българското грозде, пазарътъ му непременно ще бжде осигуренъ и ще може да се завладѣе както пазарътъ въ Варшава, така и въ други градове на Полша. Макаръ доста далечко, но съ мѣрнитѣ, които се взематъ, да се приготвятъ специални вагони, особено съ срѣдствата, които сж отпуснати отъ стабилизационния заемъ, както и да се ремонтиратъ вагонитѣ, които имаме, азъ вѣрвамъ, че и тамъ една по-голяма крачка ще се направи още тая година.

Г. г. народни представители! Българскиятъ земледѣлецъ, въобще нашиятъ дребенъ селски стопанинъ има нужда още отъ една друга подкрепа. Плодътъ на неговия трудъ, вие знаете, се намира подъ открито небе, изложенъ е на всѣчки природни стихии, било градъ, било суша, било студъ, измръзване. Дотогава, докогато не прибере въ хармана своитѣ произведения, селскиятъ стопанинъ се намира винаги предъ опасностъ тѣ да бждатъ унищожени. И нашцитѣ грижи за спасяване произведенията поне отъ известни стихии, които причиняватъ най-голямъ пакости, сж абсолютно наложителни. Безъ тѣхъ не може да се поощри производството на българското дребно стопанство. И въ това отношение пакъ трѣбва да се направи една констатация, която е утешителна, която само може да ни поощри и да ни окуражи — това е пѣтятъ, по който е тръгнало самото Министерство на земледѣлието, чрезъ застраховкитѣ срещу градушка и срещу злополука на работния добитѣкъ.

Г. г. народни представители! Съ закона отъ 1911 г. за застраховане произведенията на земледѣлца отъ градушка и други стихии се започна едно систематическо развитие на този институтъ за застраховане, което, обаче, поради дефектитѣ на закона, вѣрвѣше съ слабъ темпъ. Следъ корекцитѣ, които се направиха на закона презъ 1925 г., то изведнѣжъ се засили и успѣхътъ на този видъ застраховки е колосаленъ. Тѣ вѣрватъ съ такъвъ темпъ, щото близко е времето, когато имъ тогава, когато гласимъ закона, вѣрвѣше, за задължителното прокарване застраховката на

произведенията на българския земеделец. Ние смѣтахме, че въ нѣколко години ако стигнемъ цифрата 100.000 застраховки, много лесно по-нататъкъ можемъ да минемъ къмъ задължително застраховане.

И, г. г. народни представители, съ радостъ, наистина, трѣбва да констатираме, че още тая година ние сме близо до тая цифра. Докато въ 1911 г. застраховките срещу градушка сѣ били всичко 3.444, въ 1923 г. тѣ достигатъ цифрата 8.739, въ 1924 г. — 13.548, въ 1925 г. — 23.638, въ 1926 г. — 32.524, въ 1927 г. — 56.376, въ 1928 г. — 71.088 за 975.006.340 л. — близо 1 милиардъ лева. Както виждате, много бързо се доближаваме къмъ цифрата 100.000 застраховки. А стигнемъ ли веднѣжъ до тая цифра, вече по-лесно е за законодателя — и това ще се наложи — тия застраховки да станатъ задължителни. Тогазъ всѣка година стопанитѣ ще бждатъ обезщетявани за вредитѣ, които нанасятъ природнитѣ стихии, градушка и други, на земеделскитѣ произведения, и които вреди не сѣ по-малко отъ 500—600 милиона лева; а това не е безразлично за българското стопанство и за българския национален доходъ. Тая година, наистина, е платено по-малко, понеже градушките бѣха по-малко и защото голѣма частъ отъ произведенiята на селското стопанство не сѣ били застраховани и само за тая малка частъ, която е била застрахована, сѣ платени около 10 милиона лева.

Сѣщото, г. г. народни представители, може да се каже и за застраховката на работния добитѣкъ срещу злополука. Докато презъ 1912 г. сдруженията сѣ били 3, презъ 1923 г. стигатъ до 43 съ 3.296 глави застрахованъ добитѣкъ, презъ 1925 г. — 208 съ 10.974 глави застрахованъ добитѣкъ, презъ 1926 г. — 385 съ 22.949 глави застрахованъ добитѣкъ, презъ 1927 г. — 580 съ 48.016 глави застрахованъ добитѣкъ и презъ 1928 г. стигатъ къмъ 800 сдружения съ около 60.000 глави застрахованъ добитѣкъ — цифри тоже насърчителни, които могатъ да поощрятъ всѣки единъ, който може да вникне въ тѣхъ и който смѣта, че залогътъ за увеличаване на земеделското производство и за благоденствието на нашето селско стопанство е въ гарантиране плода, въ гарантиране имота и стоката на нашия селски стопанинъ.

Г. г. народни представители! Нуждитѣ на нашето селско стопанство и въ друго отношение, за снабдяването му съ модерни селско-стопански сгради, сѣ голѣми. Модерни селско-стопански сгради сѣ необходими, като започнете отъ торищата и свършите съ къщата на самия стопанинъ, защото всичко това е отъ значение за запазване както здравето и живота на самия стопанинъ, така сѣщо здравето и живота на неговия добитѣкъ, а така сѣщо и съхраняване на тора, необходимъ за подсилване на изтощениитѣ сили на неговитѣ ниви. Но за всичко това сѣ необходими срѣдства, които държавата не може да даде. Държавата прави неимоверни усилия съ опити, съ поощрения, като дава по 3, по 8, по 10 хиляди лева премии на тия, които построяватъ такива модерни сгради, които, като почнете отъ 1.000—2.000, стигатъ вече къмъ 10.000. Но това е капка въ морето. Ние имаме нужда отъ стотици хиляди такива сгради. Само съ срѣдствата на държавата невъзможно е тѣ да се направятъ. Туй, което се прави, е само единъ примѣръ за населението, за да се насърчатъ ония, които сѣ съ инициатива. А отъ твърде голѣмо значение е снабдяването съ такива селско-стопански сгради, защото, както казахъ, г. г. народни представители, не само здравето на самия стопанинъ, не само неговата работна сила, която е тѣй необходимъ елементъ въ изграждане на земеделското производство, е отъ значение, но и здравето на неговия живъ инвентаръ, на добитѣка, е отъ значение.

Нека ви цитирамъ само нѣколко пробни провѣрки, които сѣ правени отъ санитарнитѣ власти презъ миналата година въ окръжитѣ за изкореняване на твърде опасната болестъ „сапъ“. Тия пробни провѣрки показватъ, че съ хиляди добитѣци сѣ заразени отъ разни болести. Съ измѣнението на закона за санитарно-ветеринарната служба и съ установяване на фонда „Епизооти“, който е гарантиранъ съ сигурни срѣдства, плаща се веднага на населението добитѣкъ, който е боленъ и трѣбва да бжде непременно унищоженъ. Днесъ населението съ охота предава на санитарнитѣ власти болния добитѣкъ, за да бжде унищоженъ, и съ срѣдствата, които получава, го замѣства съ новъ. Тия пробни провѣрки, които сѣ направени въ известни краища на България за констатиране на болния отъ туберкулоза работенъ добитѣкъ, даватъ поразителни цифри. Въ известни мѣста отъ рогатия работенъ добитѣкъ има заразени отъ туберкулоза 30—40%, каквто е случаятъ, напр., съ добитѣка въ Варненско или Русенско и на

други мѣста. Безспорно е, въ други мѣста процентътъ на разпространението на туберкулозата на добитѣка е по-малкъ, но твърде голѣмъ, за да всѣ смутъ и тревога въ тия, които искатъ да подобрятъ нашето селско стопанство. Защото, г. г. народни представители, безъ работния добитѣкъ, най-необходимиятъ другаръ въ производството на дребния селски стопанинъ, не може да се върви напредъ. Работниятъ добитѣкъ не е необходимъ само съ своя трудъ, той е необходимъ и съ продуктѣ, които дава, той е необходимъ и съ тора, който дава за подсилване на изтощениитѣ ниви, а всичко това може да се добие, ако има единъ здравъ добитѣкъ, добитѣкъ, който е спасенъ отъ всички заразители болести. Медицинската помощъ нѣма да допринесе твърде много въ това отношение. Тя ще дойде, но ще дойде да констатира само заболяването. И тая мѣрка за възобновяване на добитѣка, за отстраняването на заболѣлия такъвъ, обаче, нѣма да даде резултатъ, ако гнѣздата на болеститѣ не бждатъ изкоренени. Преди всичко трѣбва да се пречисти оборътъ по такъвъ начинъ, че да нѣма вече зараза, която да зарази новия добитѣкъ, който ще бжде докаранъ. Това обезкуражаване, което ние забелязваме въ нашия селски стопанинъ, се дължи твърде много на лошитѣ условия. Много селски стопани съ инициатива, добри българи, навремето докараха чуждѣ породистъ добитѣкъ, крави и други, и почнаха да го отглеждатъ, за да могатъ по такъвъ начинъ да подобрятъ породата на добитѣка у насъ. Резултатитѣ, обаче, поради лошитѣ условия, не бѣха задоволителни. Тия сѣщо платени породисти добитѣци бѣха заразени и унищожени единъ по единъ и понесоха маса вреди тия, които посегнаха къмъ тия опити. Стремлението отъ мѣстния добитѣкъ, който е по-издржливъ, да се появятъ породисти добитѣци — било за трудъ, било за млѣчностъ, както по отношение на рогатия добитѣкъ, така сѣщо по отношение на еднокопитния, конетѣ, а така сѣщо и при птицитѣ — е едно стремление, е една работа за похвала; тя само ще допринесе чрезъ мѣстенъ опитъ или чрезъ оная система на дейностъ, за която ви говорихъ, и, макаръ по-бавно, ние ще постигнемъ и по-голѣми резултати, отколкото да вмѣкваме отгвѣнъ добитѣкъ, който не може да се акклиматизира и който става жертва на лошитѣ условия, при които ние отглеждаме нашия добитѣкъ.

Г. г. народни представители! Вънъ отъ тия нужди на нашето стопанство, наемъ е необходимо да погледнемъ и къмъ другитѣ клонове, които сѣ странични, тѣй да кажа, на селското стопанство, но които не сѣ безъ значение.

Като имате предъ видъ само, че едно отъ голѣмитѣ пера на нашия износъ се състои въ износа на яйца — миналата година износътъ е билъ около 800 милиона лева, а тая година е намаленъ съ около 200 милиона лева — вие ще видите отъ какво голѣмо значение е това странично, тѣй да се каже, проявление на грижи отъ страна на стопанина спрямо общото селско стопанство — повече работа на женитѣ въ селото, отколкото на самия стопанинъ, повече работа несъзнателна, отъ памтивѣка, по една традиция, и изпълнявана по-малко за нуждитѣ на самото семейство, отколкото за продаване на яйца и кокошки. Но вмѣсто да очакваме едно увеличение отъ този износъ, ние имаме тази година едно намаление. На какво се дължи то? Азъ ще кажа и тукъ, че то се дължи преди всичко на обременяването на този продуктъ съ известни мита, които трѣбва да бждатъ на всѣка цена премахнати. Ние още не сме окончателно премахнали тѣзи мита, които създадохме поради известно съображение, което навремето имаше стойностъ, а именно да оставимъ този продуктъ за мѣстна храна, особено следъ войнитѣ. Днесъ, обаче, това съображение трѣбва да го елиминираме; трѣбва всичко туй, което тогава се наложи, сега да бжде окончателно премахнато, и този продуктъ да бжде освободенъ отъ тежеститѣ, които го правятъ неконкурентноспособенъ на европейския пазаръ. Отглеждането на птици и добиването на яйца отъ тия птици въ другитѣ страни, които внасяха навремето, сега и тамъ е увеличено въ достатъченъ размѣръ, за да не го игнорираме и за да си правимъ смѣтката, че това, което се произвежда у насъ, трѣбва да бжде изпратено тамъ, безъ каквито и да е тежести.

Отъ друга страна, увеличи се въ извънредно голѣмъ размѣръ износътъ на птицитѣ. И по този въпросъ ще трѣбва ние да помислимъ, дали трѣбва да поощримъ този износъ, който се увеличава все повече и повече, или да го ограничимъ, за да останатъ тия птици у насъ въ по-голѣмо количество и тѣхнитѣ продукти, тѣхнитѣ яйца да изнасяме навънъ, отъ чийто износъ ще получимъ повече.

Така е, г. г. народни представители, и съ другитѣ такива странични клонове на нашето селско стопанство, за които азъ не ща да говоря повече, понеже твърде много отнехъ вашето внимание.

За да свърша, обаче, съ нѣколко думи само ще мина къмъ другитѣ сервиси на Министерството на земледѣлието, а именно горитѣ, водитѣ, риболовството, и къмъ Дирекцията за т. з. с.

Ние имаме въ България достатъчно много гори, обаче на книга. Тѣ се изчисляватъ на около 25—26 милиона декара, обаче фактически едва ли имаме 15—16 милиона декара истински гори. Всичкото друго е, г. г. народни представители, заклеявѣло. И първата длъжностъ на управлението е да ликвидира съ всичко туй, което се казва заклеявѣли гори, което не е въ състояние съ нищо да го запази държавата и властта и което все повече и повече ще бѣде ограбвано било като земи, било като пасища — да ликвидира съ него и да запази само ония гори, които могатъ да останатъ като обектъ на горско стопанство.

Доходътъ отъ горитѣ — макаръ да сѣ увеличили такситѣ — не се увеличава, а се намалява. Намалява се затуй, защото горитѣ сѣ обектъ на голѣми разхищения, и дотогава, докогато не се взематъ мѣрки преди всичко да се ограничи, да се ограда това елементарно богатство, дотогава ние не можемъ да очакваме по-голѣмъ доходъ. Не само това, но ние сме заплашенъ тѣ да бѣдатъ съвършено унищожени и тогава да имаме още по-сухи години, да имаме още по-голѣмо пресушаване на водитѣ, туй, което наблюдаваме напоследѣтъ. Ако басейнитѣ, ако източниците на тия рѣки, които оросяватъ нашитѣ долини, не бѣдатъ запазени съ сегашнитѣ гори, които сѣ около тѣхъ, ако тия гори изчезнатъ, бѣдете сигурни, че ние нѣма да имаме водитѣ, които оросяватъ нашитѣ полета. Тѣ намаляватъ, това е фактъ безспоренъ. Но за това е необходимо Министерството на земледѣлието, респективно отдѣлението, което има грижата за тия гори, да се дебарасира въ голѣма частъ отъ мѣстата, които се числятъ къмъ горитѣ, за които се харчи за надзоръ, а фактически не сѣ гори и не могатъ да станатъ такива, и да остави службата по арондирането, по ограничението и по изкопаването даже на околнѣ около тия гори да бѣде довършена, макаръ че въ последнитѣ години тя върви по-интензивно, съ посиленъ темпъ. Въ това отношение първа длъжностъ на отдѣлението за горитѣ при министерството е да привърши тая работа и веднѣжъ завинаги да окръжи обекта на горитѣ, да ги запази, а другото да го раздаде за използване. По-голѣма полза ще има държавата, ако разработи тия гори, които сѣ обикновено по полетата и носятъ името „гори“, гори заклеявѣли, като се превърнатъ въ работна площъ, отколкото да ги числи въ регистритѣ, да плаща на стражари, които да ги пазятъ, да дава възможностъ да се злоупотребява и въ края на краищата да се не възобновява нищо, а покрай тѣхъ да се унищожаватъ и другитѣ съседни на тѣхъ гори.

Независимо отъ това, необходимо е една експлоатация на това, което има, и то въ такива размѣри, че да не се допуща унищожението на назрѣлия материалъ. Назрѣлъ материалъ има достатъчно въ нѣкои гори, г. г. народни представители, което буди, тѣй да се каже, жалъ, когато минете презъ тѣзи мѣста и видите грамадни богатства отъ голѣма стойностъ, повалени, да гниятъ съ години, безъ да има възможностъ държавата да ги стопанисва. Такива богатства има въ непристъпнитѣ мѣста въ Балкана, особено въ Родопитѣ. Жаль е, че не може да се осъществи проектътъ на правителството да отдаде на експлоатация тия гори съ влагането на чужди капитали, чрезъ концесионна система. Въ други мѣста, където има възможностъ чрезъ мѣстни сръдства, съ малко сръдства, такава експлоатация да става, тамъ е абсолютенъ и поведителенъ дългъ това да стане часъ по-скоро. Такива мѣста азъ мога да посоча въ долината на р. Камчия, близо до мѣстото, отъ където съмъ азъ, и за което нѣколко пѣти съмъ говорилъ и тукъ, и въ комисията, че се налага часъ по-скоро да започне експлоатацията на оня скѣпъ, цененъ осеновъ и бръстовъ материалъ, който е въ „Лонгоза“ и който всѣка година все повече и повече остарява и се руши. Тамъ има съ хиляди и хиляди кубически метра дървенъ строителенъ материалъ, който съ течение на времето се унищожаватъ, и по таквъ начинъ държавата се лишава отъ десетки милиони лева годишно. Часъ по-скорошното започване експлоатацията на тази гора — а за това има всичката възможностъ, защото покрай Камчия и по сръдната на тази гора минава желѣзопътна линия — ще даде възможностъ не само да се запази това държавно стопанство, не само да се получатъ

грамадни сръдства за фиска, но и голѣма частъ отъ материала да се изнесе, защото има търсене за сѣция материалъ.

Г. г. народни представители! Мѣроприятията, които се предприематъ сега въ по-голѣмъ мащабъ — защото досега всичко бѣше на почвата само на проучванията — мелиорациитѣ чрезъ отдѣлението за водитѣ при Министерството на земледѣлието, мелиорации, които ще се постигнатъ било чрезъ пресушаване на блатата, било чрезъ оросяване, чрезъ, така да се каже, отводняване — всичко туй, което е една отъ голѣмитѣ задачи на земледѣлската политика, се започва чрезъ сключването на заеми, за които ви споменахъ преди малко, защото съ обикновени сръдства тамъ не може да се борави. И въ други страни, като, напр., Италия, за която преди известно време писаха нѣкои отъ тѣзи наши другари, които я посетиха, се харчатъ грамадни сръдства, милиарди за иригация. Така и у насъ ще се похарчатъ сръдства. Тѣ, обаче, отъ редовния бюджетъ не могатъ да се взематъ и затова ще се прибѣгне къмъ извънредни сръдства, по всѣка вѣроятностъ къмъ заеми, за които почвата ще се подготви следъ окончателни и подробни проучвания. Но въ тоя пѣтъ трѣбва да се върви, защото при сухия климатъ, ако имаме възможностъ чрезъ подобно иригиране да завладѣемъ долинитѣ и полетата около голѣмитѣ рѣки, ние ще увеличимъ нашето производство съ нѣколко пѣти отъ това, което е сега.

Г. г. народни представители! Азъ ще спомена нѣколко думи и за друго наше национално богатство, каквото сѣ риболовътъ и ловътъ, за последния отъ които преди нѣколко дена народниятъ представителъ г. Станю Златевъ бѣше запиталъ г. министра.

У насъ дивечъ има достатъчно; даже има толкова достатъчно, че се явява нужда народенъ представителъ да прави питане за вредитѣ, които нанася този дивечъ. Чрезъ закона за лова се взематъ мѣрки за изтрѣвяване вредния дивечъ. Кожитѣ му сѣ една примамка за избиването му, и бѣдете увѣрени, че нѣма да се мине дълго време, и той скоро ще изчезне. Лисицитѣ сѣ на изчезване почти, поради избиването имъ за скѣпнитѣ имъ кожи. Вълцитѣ тоже не сѣ тѣй много, както по-рано; вредата отъ тѣхъ е помалка, отколкото презъ миналитѣ години. Ние имаме износъ на кожи отъ дивечъ за 165 милиона лева годишно. Това не е малка работа. Това показва, че дивечътъ у насъ усилено се унищожаватъ. Разбира се, голѣма частъ отъ изнесенитѣ кожи сѣ заешки, но и другитѣ не сѣ малко.

Риболовътъ не е достигналъ до това положение, въ което бихме желали да бѣде. Правятъ се всички усилия, за да се повдигне той и да се завладѣе отъ една страна дѣното на Черно море, което мие нашитѣ брѣгове, а, отъ друга страна — да се постигне едно рационално експлоатиране въ риболовно отношение на рѣкитѣ, особено на Дунава. И съ сръдствата, които се харчатъ за набавяне единъ траленъ параходъ — макаръ че първиятъ таквъ се бракува поради дефекти въ него — съ организирането риболовството въ рѣкитѣ чрезъ премиятѣ, които министерството дава на кооперациитѣ, и съ всички други сръдства за насърчение на тоя отрасълъ отъ нашия народенъ поминѣкъ — съ всичко туй ще се даде възможностъ и нашето риболовно дѣло да получи едно поощрение.

Две думи ще кажа и за Дирекцията за т. з. с., за да свърша.

Този институтъ се създаде преди години, за да може да разреши у насъ аграрния въпросъ, какъвто у насъ въ сѣщностъ не съществуваше, както съществува въ други страни. У насъ нѣма аграренъ въпросъ, защото нѣма онѣзи латифундии, онѣзи голѣми мушии, каквито имаше въ Ромѣния, въ Полша и другде, където за задоволяване на безземелното население тѣ трѣбваше да бѣдатъ раздадени; у насъ, доколкото имаше по-голѣми стопанства, се ликвидира съ тѣхъ, като се оставиха само около 60.000 декара. Този институтъ, казвамъ, който бѣше създаденъ, за да разреши аграрния въпросъ, следъ 9 юний трѣбваше да завърши съ тая реформа, въ смисълъ, общественитѣ фондове да бѣдатъ раздадени на малоземелнитѣ и безземелнитѣ, и да се ликвидира, отъ една страна, съ употребяване за обработване една площъ, която влиза въ общественитѣ поземелни фондове, въ общественитѣ мери или въ заклеявѣли гори и стои неизползувана, а тя трѣбва да се обърне въ обработваема площъ, и, отъ друга страна, да се даде възможностъ на нѣмашитѣ земя да могатъ да приложатъ своя трудъ върху малкитѣ парцели, които ще имъ даде държавата

Г. г. народни представители! Предполагаше се, че тая задача ще се свърши въ 1—2 години; и така, както беше създаден законът, тя трябваше да се свърши. Обаче у нас ние не можем да се освободим от оня бюрократически дух, който е във всичките ни учреждения, и затова се започнаха дълги и широки изследвания, и по тоя начин Дирекцията за т. з. с. още не е дошла до половината от това, което има да върши. Макар че тя съобщи във вестниците, че е извършила една голяма част от работата си, че около 800 и толкова хиляди декара сж раздадени — а още 800 хиляди декара има да се раздават — фактически само 200 или 300 хиляди декара сж раздадени и оформени. И не само туй, но поради желанието на нейните органи, които сж временни, да продължат съществуването си; поради желанието на тия органи да тъкат и разтъкват, както е вършила Пенелопа, оная митическа гъркиня, за която сте чели въ „Одисеята“, поради туй тяхно желание, казвам, органите на тая дирекция на много място се занимават с работи, които не сж от тяхна компетентност; вместо да оставят на надлежните общини тѣ да определят и разпределят фонда, като околийската комисия да контролира, а дирекцията да ръководи тази работа, сега дирекцията чрез органите си започна самото изпълнение, което даде възможност на гѣзи хора, които не познават кой е фондът на мястото, да си служат с доноси на тогава или оногава; къде има заграбено парче, и да вземат половин декар от него — една работа, която създаде маса неприятности на много места.

Аз държа на заявлението на уважаемия министър на земледелието миналата година тук, че това изменение на закона е последно. Моето мнение тогава беше да се ликвидира още същата година с Дирекцията за т. з. с. Защото, когато е поставен срок, нейната задача ще бъде изпълнена въ този срок. Но понеже г. министърът заяви, че тази година е последна и че повече кредити няма да се дадат, аз се надявам сега да се тури край на тази дирекция. Защото чрез нейните действия тия 800.000 — 1.000.000 декара, които ще има да се оформят, ще бъдат платени по 150—200 л. на декар — една работа, която може да се извърши от Дирекцията за настаняване бѣжанците по 15—20 л. на декар.

Г. г. народни представители! Аз изтъкнах въ бюджетарната комисия един начин за едно по-рационално използване средствата въ Министерството на земледелието по отношение работи, които се вършат по стопански начин. И тук дължа да го отбележа, защото, според мене, този начин дава най-добри резултати. Сега, при нормализираното положение, сега, когато може да се намърят предприятия, които могат да изпълнят една дефиниционно определена работа, не бива да си служим с надничарски кредити, напр., за прокопаване големи канали, или, както е въ Дирекцията за т. з. с., за измѣрване големи парцели. Това може чрез търгове да се отдаде на частни предприятия и да бъде по-навреме свършено, отколкото с надничарски кредити. Последните имат тази лоша

страна, че обикновено се продължават до крайност — там повече се разхищава, повече се пилѣе парата, и там няма скоро свършване на работата.

Тия бележки счетох за нужно да кажа, преди да свърша. И считам за нужно да се извиня, че злоупотребих, може би, с вниманието на почитаемото народно представителство.

Г. г. народни представители! Проблемът за нашето земледелие, проблемът за увеличаване нашето земледелско производство, проблемът за увеличение на нашия национален доход, който въ грамадната си част има източника си въ земледелието, е тъй голям, че той има нужда от всестранна критика, има нужда от разяснения и констатации не само от техници, агрономи, но и от всички политически лица, от всички общественици, които биха желали да допринесат нещо за разрешаване на този голям проблем. Ето защо аз не смѣтам, че злоупотребявам с вниманието ви, като разчепквам пред вас този шекотлив въпрос, не смѣтам също така, че и всеки друг, който би дошел тук, на трибуната, ще злоупотребя с вниманието ви, когато обективно ще си каже мнението по този голям проблем. Той заслужава нашите по-големи грижи; той е такъв, че действително въ него лежи спасението на България. И аз не се съмнявам, че, вървейки по този път, ние ще стигнем до едни резултати, които въ скоро време ще ни дадат възможност да избавим България от тежкото бреме, което тежи на плещите й. (Ръкоплъскания от сговорителите)

Председателстващ А. Христов: Ще вдигнем заседанието за утре. На дневен ред за утре ще имаме:

1. Първо четене законопроекта за разрешаване на Казанлъшката градска община да сключи за смѣтка на Казанлъшкото училищно настоятелство заем въ размер 316.000 л.

2. Второ четене бюджетопроектите за разходите по: 1) Министерството на земледелието (продължаване разискванията); 2) Главната дирекция на пощите, телеграфите и телефоните; 3) Дирекцията на въздухоплаването и 4) Върховната и окръжните смѣтни палати.

Първо четене законопроектите:

3. За уредба и управление на българските държавни железници и пристанища.

4. За отстъпване Вардимъ—Новградското държавно блато, Свищовска околия, на В. Търновския окръжен съвет, за да го подобри и използва и пр.

По-нататък следват другите точки от днешния дневен ред.

Който приема този дневен ред, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събрането приема.

Вдигам заседанието.

(Вдигнато въ 19 ч. 55 м.)

Председател: **АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ**

Подпредседател: **А. ХРИСТОВЪ**

Секретар: **СТ. РЯСКОВЪ**

Началник на Стенографското отделение: **Д. АНТОНОВЪ**

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народните представители: Цено Табаковъ, Иванъ Петровъ, Христо Кал- фовъ, Петъръ Анастасовъ, Стоянъ Кърловъ, Недѣлчо Топаловъ, Георги Пъчевъ, Желю Тончевъ, Кънчо Кънчевъ, Малинъ Паневъ, Ставри Андреевъ, Христо Стояновъ, Драгомиръ Апостолъ, Трифонъ Ерменковъ и Таско Сто- илковъ	1623	Законопроекти:	
1) отъ народния представител д-ръ И. Бешковъ къмъ министра на вътрешнитъ работи и на- родното здраве относително действия на по- лицията презъ време на младежкия конгресъ на Земледѣлския сюзъ въ гр. Плевенъ. (Съоб- щение)	1623	1) за отстъпване Вардимъ—Новградското дър- жавно блато, Свищовска околия, на Велико- търновската окръжна постоянна комисия, за да го подобри и използва за срокъ отъ 25 го- дини (Съобщение)	1623
2) отъ народния представител Н. Стамболиевъ къмъ министра на общественитъ сгради, пж- тищата и благоустройството по използване трудоваца отъ началника имъ за частна работа (Развиване и отговоръ)	1623	2) за уредба и управление на българскитъ дър- жавни желѣзници и пристанища (Съобщение)	1623
Запитване отъ народнитъ представители С. Омар- чевски и д-ръ И. Бешковъ къмъ министъръ- председателя и министра на финанситъ относи- телно изнесенитъ напоследъкъ въ печата съоб- щения за намѣсата въ българскитъ държавни желѣзници на комисаря Шаронъ. (Съобщение)	1623	3) за измѣнение и допълнение на закона за гербо- вия налогъ (Съобщение)	1623
		4) за разрешаване износа на фиевото зърно (Трето четене)	1626
		Докладъ отъ парламентарната комисия по анкети- ране причинитъ за повикване войска въ с. Горско- Сливово, Севлиево околия, по случай изборитъ за окръжни съветници въ тая околия на 11 ноем- врий 1928 г. (Съобщение)	1623
		Бюджетопроекти за разходитъ презъ 1929/1930 фи- нансова година по:	
		1) Министерството на войната (Продължение раз- искванията и приемане)	1626
		2) Министерството на земледѣлнето и държав- нитъ имоти (Докладване и разискване)	1631
		Дневенъ редъ за следващото заседание	1643

Поправка на по-важни печатни грѣшки.

Стр.	Колона	Редъ	Напечатано	Да се чете
1604	лѣва	19 отдолу	„за деня на пролѣтътъ“.	„за пролѣтната работа на селянина“.